

Interviewee: Daša Slobodníková

Interviewer: Bedrich Hecht

Place: Nitra

Date: júl, august 2006

Kazeta č.1, strana „A“:

A: Na začiatok by som sa vás chcela spýtať, že od kiaľ pochádzali vaši starí rodičia.

B: Starí rodičia pochádzali zo Slovenska. Okres Hlohovec to bol, alebo Topoľčany. Svrbice. To je, to je hore, to je hore oné... Teraz vám neviem povedať, či to bol hlohovecký okres alebo topoľčiansky.

A: Takže zo Svrbíc.

B: Zo Svrbíc.

A: A z ktorej strany?

B: Tam sa aj narodili môj otec.

A: Takže to boli otcovi rodičia?

B: Otcovi rodičia, áno. Matkini rodičia, tí pochádzali z Preselian.

A: Z Preselian?

B: Okres Topoľčany, áno. To boli...otec, teda matkina eee vetva bola Ádlerová.

A: Ádlerová.

B: Ádlerová boli oni.

A: A vaši starí rodičia... opíšte mi, opíšte mi, že aký bol človek váš starý otec, ako sa volal? No ako sa volal najprv?

B: On patril... on sa volal Jakab. Jakab Hecht. Ja sa na ňo nepamätám. Ja keď som sa narodil, už on nežil. Ja len viem z rozprávania môjho otca. On tam v tých Svrbiciach mal menšiu poľnohospodársku usadlosť a mal tam obchod a hostinec. To potom predali a presťahovali sa do Preselian. A v Preselianoch potom vlastne aj zomrel.

A: A on, on bol vlastne zo Svrbíc, ten váš starý otec.

B: On zo Svrbíc. Aj môj otec sa narodil vo Svrbiciach.

A: Takže on sa tam narodil a potom odišiel do tých Preselian?

B: Áno.

A: A prečo sa rozhodol predať ten statok? Neviete?

B: Tak zrejme asi tam tie podmienky životné boli nejak obmedzenejšie. A tu v Preselianoch kúpil nejaký, nejakú poľnohospodársku usadlosť a postupne sa rozrástla, kúpil ďalšiu usadlosť a jedným slovom videl, že tam má lepšie podmienky, tak to vám presne nepoviem prečo. Áno, ale tam mal už lepšie podmienky. No a v Preselianoch sa narodil aj môj otec, no a on sa zaoberal tiež poľnohospodárskou činnosťou. Oni boli poľnohospodári.

A: Takže oni pestovali niečo? Alebo...

B: Poľnohospodári boli, všeobecne mali... všetko pestovali. Mali aj liehovar, cukrovar, pestovali, všetko pestovali.

A: A chovali aj nejaký dobytok?

B: Áno, áno.

A: Aký?

B: Prosím?

A: A aký dobytok chovali?

B: Kravy, mladý dobytok. Ošípané nie, ošípané nechovali.

A: Takže vaši starí rodičia sa zaoberali poľnohospodárstvom.

B: Áno, poľnohospodársku činnosť mali. Oni normálne boli poľnohospodári. Dedo ešte, čo teda hovoril, on v Preselanoch žil a on sa staral. Potom mal šesť detí. Šiesti boli, traja chlapci a tri dievčence.

A: Áno a viete mi povedať ich mená?

B: Tak viem vám povedať. Tak najstarší Hecht bol Natan Hecht.

A: A viete mi povedať, v ktorom roku sa narodil?

B: To vám... ani neviem. To by som musel vyhľadávať v papieroch.

A: Stačí, keď mi poviete napríklad dvadsiate roky, alebo v tridsiatich.

B: To on, on ešte eee, on sa narodil, čo ja viem... tisíc...

A: Len si tyknite asi kedy.

B: Osemsto, tak nejak pred tisícdeväťsto, pred tisícdeväťsto. Prv, lebo môj otec sa narodil v tisícosemstoosemdesiatštyri a on bol starší. To znamená, že sa narodil prv. On aj veľmi rýchlo zomrel, on mal problémy so srdcom a potom zostali dvaja chlapci, Henrich Hecht a Aladár Hecht. Aladár bol môj otec a starý dedko, ten mal tie dve deti a mal dve poľnohospodárske usadlosti, jednu v Preselanoch, jednu vo Výčapoch a v Preselanoch zostal starší brat, Henrich a v onom, v ... vo Výčapoch bol môj otec Aladár. Ale som sa omýlil, som vám povedal Jakab, ale on bol Filip, Hecht Filip. Jakab bol Ádler.

A: Takže....

B: Môj dedo po otcovej stránke bol Filip.

A: Áno, dobre.

B: A ona, babka bola Ja ...Žakelin (pozn. Jacquelin?), áno? To bola, tobola po... teda po otcovej stránke. A po matkinej stránke, to bol Jakab Hecht (pozn. pán Hecht mal na mysli asi Jakaba Ádlera). Áno? Tí sú aj tu pochovaní. Tí starí rodičia po matke sú pochovaní v Nitre na cintoríne a rodičia po... po otcovi sú pochovaní v Preselanoch. Pred dvomi rokmi, to je tretí rok teraz, tak v Preselanoch, tam sa jeden učiteľ, ktorí sa s tým zaoberá, tak spravil aj takú knihu o preselianských Židov. Áno? Aj minule nitrianske, nitrianska televízia to aj vysielala. Áno? On, on teda chcel... pekne to spravil, však on tam aj z Bratislavy bol tam aj profesor Mešťan, cintorín dali v Preselanoch do poriadku, tak pretože viac menej tam nikto nebýva, ale vtedy tam bývalo pomerne veľa Židov, možno aj dvanásť, pätnásť Židov to bolo v Preselanoch.

A: A mohli by ste mi ešte porozprávať o vašej starej mame z otcovej? No matke z otcovej strany?

B: Tak na tú sa ja tiež nepamätám.

A: Tiež zomrela skôr?

B: Ja sa na to nepamätám. Ona zomrela skôr, jak, jak. Jednak ja neviem. Ona skôr zomrela. Eeee na deda sa čiastočne pamätám. On bol veľmi malý. Môj brat bohužiaľ nebohý, lebo ten sa narodil v dvadsiatom, ja v dvadsiatom štvrtom, no a on sa pamätal na deda. Ešte on žil, teda ešte dedo žil, keď on, on bol, teda keď ešte on žil. No a o nich neviem. Skorej viacej viem, na tú sa pamätám, na... z matkinej stránky na tú babku.

A: A tá sa ako volala?

B: Na starú babku. Ona sa volala, počkajte, aby som vám nepovedal... To bola, to bol Jakab... Ráchel. Na tú sa pamätám. To eee, ja som bol už hádam... Ona zomrela v tridsiatom alebo v tridsiatom prvom. Ja som mal desať rokov. Ja viem, lebo v Preselanoch boli a s mojím bratrancom po ádlerovej stránke sme ju hnevali. Sme ju tak naháňali, ona sa vždy zaoberala, aj oni mali poľnohospodárstvo a mali kravy a mali mlieko a ona to mlieko predávala a ona sa s tým zaoberala. A my sme vždy za ňou chodili, aby nám dala nejaké peniaze. Obaja chlapci. Sa pamätám, ten bratranec bol starší, ten chudák padol jako partizán v Bánovciach, sa Viliam Ádler sa volal. (pozn. pani Hechtová poopravila manžela, že padol v Partizánskom). Áno, tam v sept ... Tam vlastne, to... (Pani Hechtová – no v Novákach on bol). On bol v Novákach a potom tam išiel jako do povstania a v Partizánskom, teda v Bielicách, tam padol, tam jako partizán. No a jeho sestra, tá zostala v koncentráku, bola by sa zachránila, ale o tri dni mali prv prísť Američania. Bola v druhom stave a porodila (Pani Hechtová – rodila) a dostala infekciu a takto. Inak to tajila, robila, veď bola mladá, chodila do roboty. Keby boli prišli prv, lebo bola tam ešte s jednou sestranicou, no a tá hovorila, že boli by ju zachránili. Dostala infekciu a nemohli ju zachrániť. No tak toto by bolo, toto by bolo tak o starých rodičoch. To vám presne neviem povedať, lebo spomínali. Tak on bol veľmi usilovný aj jeden aj druhý. Tak volakedy, viete, ako to bolo. Aj nadobudli majetok si, aj...

A: Mňa by zaujímalo aj to, čo ste o nich počuli. Tie rozprávania od vášho otca, ako on spomínal, ako vyzeral napríklad jeho otec? Ako vám ho opisoval? Aké mal vlastnosti?

B: Tak on, on bol veľmi, veľmi pracovitý, šporovlivý. Rozumiete ma, to vám poviem podľa toho, že bývali v domácnosti už spolu, býval otec môj aj s dedkom, s tým Jakabom, nie Jakabom, Filipom. On mal na starosti nejaké kravy a mlieko a z mlieka sa smotana brala a tak ďalej a on bol taký šporovlivý, že do domácnosti mojím rodičom vymerával, nedal im, koľko chceli. A tak sa na to pamätám, to mi vyprávala matka, už strašne mal rada môjho brata, to bol jako prvý syn, pomojom otcovi jako dedov vnuk, jemu. Tak tomu vždy povedali, a ten išiel pýtať a ešte nevedel vypovedať a išiel za ním a hovoril mu, že dedo kákará Palinkovi, kákará hovoril, smotanu Palinkovi. On bol, jedným slovom sa šetrilo. Dával, nie jako teraz. Teraz je iný život a vtedy tak sa šetrilo. Tak on, on sa zaoberal vyložene poľnohospodárstvom. V Preselanoch nemali obchod, obchod mali len vo Svrbiciach. V Preselanoch vyložene mali len poľnohospodársku činnosť, tam bol aj liehovar, to gróv Apoňi mal a to mali v nájme a potom postupne, to vám nepoviem presne, to od neho odkúpili, alebo jako, teda odkúpili, pretože on, tí grófi boli dost' takí, míňali, chodili na polovačky, tak vždy prišiel a pýtal si pôžičku a peniaze a zálohu a zrejme (pani Hechtová – nevracal, tak potom mu tak dával), musel si, musel si podpísať še, teda zmenky a jedným slovom, tak oni neskôr ten majetok odkúpili od neho. No a ten, to boli, to boli dvaja bratia zostali, lebo ten najstarší, ten Natan, ten zomrel. No a potom boli tri sestry, jedna bola vydatá do Podkarpatskej Rusi, za nejakého Štajnera.

A: Ona sa ako volala?

B: On sa volala, ona sa volala Aranka. Aranka, áno. Zlatica. Jedna sestra bola vydatá tuto v Tesárskych Mlyňanoch v okrese Nitra, tá neviem, jak sa volala. Jedna sestra bola vydatá, tá sa volala Janka. V Maďarsku eee v Kérbodön, teda Valaský Jarmak, Kérbodön sa to volalo, tam sa volala sa Braková, za nejakého Braka bola. Bola vydatá.

A: A viete mi povedať, v ktorých rokoch sa približne narodili, tie sestry vášho otca?

B: To by som musel papiere pozrieť, to sa, to neviem vám takto presne povedať, kedy sa narodili, ale tak zrejme, môj otec v osemdesiatom štvrtom, oni boli tá, tá v Podkarpatskej Rusi, tá bola staršia od otca, ale tá Janka, tá bola mladšia, to znamená, že okolo osemdesiat štyri, osemdesiat deväť, deväťdesiat, deväťdesiat tri sa narodili.

A: Chcela by som sa spýtať, vaši starí rodičia z otcovej i z matkovej strany, ako sa ony obliekali? Či nosili také tradičné odevy alebo, alebo či sa už na tú dobu obliekali moderne? Neviete mi povedať?

B: Tak eee, po otcovej stránke, tak starý dedo, čo hovorili, normálne, nie nejak. Jak by som povedal (pani Hechtová – výstredne). Nie, nie výstredne, ja viem, čo myslíte, ten tie židovské oné, všelijaké lebo čo. Nie, nie, nie. On bol dosť taký, pracovitý on, čo ja viem, sadol na koňa na sedlo a išiel na druhé hospodárstvo. On tak nie. Oni tí Hechtovci aj boli menej pobožní. Oni držali, nehovorím, že nedržali, lebo vtedy sa držalo v sobotu do kostola sa išlo a tak ďalej, bola na dedine bola modlitebňa. Ale pobožnejší boli tí Ádlerovci po matkovej stránke. A mama bola najmladšia z nich a ona bola aj najmenej pobožná už. Ona bola taká modernejšia, modernejší typ. A otec sa môj normálne obliekal, už tak na tú dobu bolo moderné. Nebol, nebol nejaký, nejaké teda tie tradičné (pani Hechtová – výstredné, neobliekal sa on, normálne). Nie výstredne, nie výstredne, ale ona myslí, jako to, Židia sa, Židia mali určitý druh obliekania, tak to myslí, či. Áno.

A: To myslím.

B: Áno, áno. Nie, nie.

A: Ani vaše staré mami nenosili nejaké pokrývky hlavy, alebo...?

B: Staré mami parochne mali.

A: Parochne?

B: Áno, obidve.

A: A obidve mali ostrihané vlasy pod nimi? Neviete mi povedať?

B: To vám nepoviem, ale iste áno. To inak nemôže byť.

A: Lebo ja viem, že keď sa žena vydala, tak sa jej ostrihali vlasy a nosila už potom parochňu.

B: Oni nosili obidve babky nosili parochne, to viem bezpečne. To viem naisto. (pani Hechtová – tvoja mama nosila). Nie, nie, moja mama nie.

A: Iba babky.

B: Babky áno. Babky áno, babky.

A: A môžete mi povedať, že v akých podmienkach, ste hovorili, že obaja mali usadlosť aj z matkovej aj z otcovej strany, že v akých domoch žili. Aké to boli domy? Môžete mi ich opísať?

B: Tak to boli, jak by som povedal. To boli, v Preselanoch sme bývali, to bol taký lepší dom už.

A: To bol v ich vlastníctve?

B: Vlastníctve, všetko, vla... To bol lepší dom.

A: Koľko mal izieb?

B: No tam v Preselanoch čo sme, čo bývali sme my, eee to malo ale šesť izieb. To bol taký podlhovastý väčší dom.

A: On bol prízemný, alebo mal aj poschodie?

B: Len prízemie. (pani Hechtová – všetko bývalo prízemné, všetci tam bývali). Prízemie, prízemie. Prízemie a ten druhý brat, ten býval v Preselanoch, aj to bolo päť, šesť izbové, ale tiež prízemný byt. Potom my sme sa presťahovali, otec sa presťahoval do Výčiap na usadlosť. Tá usadlosť sa volala Choseň. Malý Choseň.

A: Choseň?

B: Áno, Choseň, tak jak počujete. Malý Choseň, tam. To aj dneska na mape aj nájdete, ešte je to aj na mape. A tam, tam si dal opraviť tam, tam zhorela jedna budova a tam to dal opraviť, to bol taký malý kaštieľ. Taký, v hospodárstve, taký menší kaštieľ a tam bolo izieb jeden, dva, tri, štyri, päť, šesť, sedem. Sedem izieb.

A: A vlastne k tomu všetkému bola, prislúchalo k tomu kuchyňa? A chcem sa spýtať, či tam bola elektrifikácia v tých domoch?

B: No, v Preselanoch bola elektrifikácia, tam bola. Aj vodovod. Na Chosni elektrina nebola, len petrolejové lampy sme mali, týma, týma sa svietilo a (pani Hechtová – telefón nebol) Telefón tiež tam nebol.

A: A voda tam tiekla?

B: Voda tiekla, tak voda tiekla, bola ale... (pani Hechtová – studňa) nebol vodovod, bola studňa a prečerpávalo sa do nádrži a tak bola voda. Inak tam nebol. Ale v Preselanoch bola, bol normálne vodovod v byte zavedený.

A: Áno.

B: Lebo tam to bolo, tam to bolo v dedine, tam elektrina bola. Tam nebola elektrina.

A: Takže súčasťou tých domácností bola normálne vybavená štandardne kuchyňa na tú dobu?

B: Všetko.

A: A tiež tam špajza a takéto príslušenstvo?

B: Všetko, to všetko bolo, čo bolo treba. Áno.

A: Takže to som sa už vlastne spýtala, že od kiaľ pochádzali vaši starí rodičia z oboch strán a teraz by som sa chcela spýtať, že či si vaši starí rodičia nezmenili svoje mená?

B: Nie, nie.

A: Nie, takže stále používali svoje vlastné?

B: Svoje vlastné mená. Po starej, matkine stránke boli Ádlerovci a po otcovej Hechtovci. Nemenili mená.

A: A ešte sme sa ani o tom Jakabovi veľmi nerozprávali, o tom vašom starom otcovi. A jeho by ste ako charakterizovali ako človeka? Vy si ho pamätáte?

B: Koho?

A: Z matkovej strany starého otca.

B: Z matkovej strany starého otca nie, len matku. Len babku.

A: A o ňom ste počuli nejaké príhody, čo vám rozprávali?

B: Tak viac menej on, on starý, starý teda starý otec, dedo, to bol ten Ádler, to bol, on bol taký pobožný človek. Nič takého podstatného. Normálny životom žili jak na dedine, žiadne. Samozrejme, bola tam komunita, mali tam kostol. Nič, nič takého, čo by bolo mimoriadne, dôležité vám povedať. (pani Hechtová – znášali sa všetci)

A: A tak nejaké povahové črty, čo vám tak utkvelo, že rozprávali o ňom, či sa rád smial, či rád rozprával nejaké príbehy, alebo bol skôr taký utíchnutý, tichší človek?

B: Tak otec bol veselý môj, starý dedo neviem, ale tak čo hovoria ľudia, ktorí ho poznajú, že bol prístupný, ale bol pracovitý. Bol tak dosť odmeraný, nebol taký... bol, môj otec už bol taký typ skoro veselší. Aj na zábavu išiel, aj takto. Už, už taký, taký kultúrnejší, takým životom žil. Oni tí starší ľudia tak, v takom úzadí boli, tak neviem taký, taký... život mali.

A: Chcem sa spýtať, že akými jazykmi hovorili vašimi starí rodičia?

B: Starí rodičia tak nemecky v každom prípade, maďarsky.

A: To platí pre obidvoch? Pre maminých aj z otcovej strany?

B: Áno, nemecky, maďarsky. Pretože mali maďarskú školu. Áno? Eee ja som sa tiež naučil maďarsky, tiež. Takto tak kuchynskú maďarčinu. Vo Výčapoch aj boli Maďari, ale doma sa rozprávali slovensky. Nedá sa povedať, to čo sa ja pamätám, rodičia moji. Ale vedeli nemecky a samozrejme aj my sme sa, ja som sa učil nemecky. Jak malý chlapec, keď som išiel do základnej školy, tak ma dali do nemeckej školy do Topolčian. Prvé tri roky mám nemeckú základnú školu, potom som prešiel do slovenskej.

A: Nemali ste potom problémy so štúdiom?

B: Nie, nie. Slovensky som vedel, tak možno trochu problémy s pravopisom prvé roky, ale to prišlo do poriadku, ale tú nemčinu, čo som sa naučil, tú som nikdy nezabudol. Rozumiete? Tú som nikdy nezabudol.

A: Takže, takže vaši starí rodičia sa medzi sebou aj s deťmi rozprávali čisto po slovensky.

B: Slovensky. Nemôžem hovoriť, len čisto. Stalo sa, že aj maďarsky hovorili. Nemecky, nemecky menej. Nemecky menej. Maďarsky preto, že najmä vo Výčapoch, lebo tam bolo, tam bolo dosť Maďarov žijúcich.

A: Takže nestalo... lebo sú aj také... často krát sa stávalo, že manželia sa rozprávali medzi sebou iným jazykom a s deťmi komunikovali s iným jazykom.

B: Áno.

A: Takže u vás to také nebolo?

B: Nie. Nie, vyprávali. Rozumeli sme, naučili sme sa maďarsky a roz... Ale väčšinou rozprávali slovensky. Nedá sa povedať, že by to bolo u nás rozdelené.

A: Ešte by som sa chcela vrátiť vlastne k tomu, že ako, ako vyzeralo zariadenie toho domu, kde žili vaši starí rodičia aj rodičia.

B: Tak na tú dobu čo bolo moderné, tie nízke skrine boli.

A: Takže mali moderne zariadený byt?

B: Taký moderne zariadený, ale ten... (pani Hechtová – a nebol extra, nebol bohvie ako) Ten, ten taký nábytok, aký vtedy išiel. Tam boli vtedy tie nižšie skrine, viete? To, tak boli. No, ale bol, moderný bol. Čo ja viem? My čo sme bývali vo Výčapoch, tieto fotele sú od nich ešte, len s tým rozdielom, že vtedy boli kožené a tá koža sa zodrala, tak som ich dal pretiahnuť. Takže mali taký, tak polomoderne v onom už.

A: Takže dalo by sa povedať, že to už bolo také luxusnejšie zariadenie?

B: Tak, tak sa dá povedať, také luxusnejšie zariadenie. Áno, áno.

A: A vy ste mali sám izbu, aj vaši súrodenci mali sami izbu, alebo ste bývali spoločne?

B: My sme bývali, ja som mal jedného brata len. My sme bývali dvaja spolu v jednej izbe. Áno? Ale dole, tí, ten bratranci, čo boli, tam boli dvaja chlapci, po tom druhom bratovi otcovmu, ten sa volal Hainrich, ten mal dvoch chlapcov a jedno, jedno dievča. Dievča bývalo samo, chlapci spolu.

A: Aj keď ste už boli napríklad taký už odrastenejší, tých pätnásť, šestnásť keď ste mali, tak ste už nemali vlastnú izbu?

B: Tak viac menej, keď som mal pätnásť, šestnásť som chodil tu v Nitre do školy, tu som býval.

A: Aha.

B: A cez prázdniny, keď som prišiel domov, tak, tak som s bratom bol v jednej izbe, lebo však nebolo nám smutno. Ale však mali sme málo, lebo brat, ten zas veľmi veľa chodieval do Maďarska tam za tou, tá nemala deti tá bratova sestra. (pani Hechtová – tetka, tetka). Áno, tá bratova sestra nemala deti, tá Janka a tam chodieval ten brat tam veľa chodieval. On tam v lete tam býval najviac.

A: A súčasťou tých domov bola aj záhrada?

B: Tak záhrada, ovocné stromy boli. Všetko.

A: Tak iba ovocne stromy ste, alebo aj zeleninu nejakú pestovali?

B: Tak... (pani Hechtová – aj zelenina sa pestovala) Pre, pre vlastnú potrebu (pani Hechtová – pre domácnosť) Nie jak teraz sa nevyplatí, vtedy si ...(pani Hechtová – mrkva, zemáky boli tam i všetko) Sa pestovalo (pani Hechtová – všetka zelenina) Sa pestovalo všetko.

A: Pomáhal vám niekto pri vykonávaní domácich prác? Či ste mali najatých nejakých sluhov, kuchárku, či ste mali aj vychovateľku?

B: Takto vám poviem. Na poľnohospodárstve boli zamestnanci. Lebo však to nebolo celkom malé poľnohospodárstvo, to bolo také stredné. Tam boli zamestnanci. A doma v domácnosti mala, mali sme jednu pomocnicu. Mala matka jednu pomocnicu.

A: A ona čo vykonávala tá pomocnica?

B: Tá pomocnica upratala, varila, domáce práce ona robila.

A: Ona bola z tej dediny, kde ste vy bývali?

B: Ani nie. Ona bola z druhej, lebo tretej dediny, z Lefantoviec. To sa dost' menilo, z Cetína bola raz, raz od tiaľ. To sa menilo.

A: A oni, u vás žili, alebo dochádzali?

B: Nie, oni aj bývali. Mali svoju izbu a oni aj bývali, tam sa stravovali, tak, tak to bolo. To boli viac menej slobodné, slobodné dievčence.

A: Mohli by ste mi ich nejak opísať, keď si pamätáte nejakú, opísať.

B: No tak najviac sa pamätám na dve. Tak z Cetína, čo bola, tá bola taká dost', taká domáca, taká... (pani Hechtová – tá mala dost' rokov vtedy) Tá bola staršia, stará dievka bola. No a...

A: Ako sa volala?

B: (pani Hechtová – Ágnes) Ágnes, áno. Ágnes sa volala. Áno, áno. Tá, áno, tá bola u nás najdlhšie. Tá sa, taká bola svedomitá. Taká staršia.

A: Ako dlho u vás asi pracovala?

B: No tak, päť, šesť, sedem rokov? Nevieam ani presne. To by som vám ani nevedel povedať.

A: A tá druhá, na ktorú si spomínate?

B: Tá, tá bola z Lefantoviec. Tá bola z Lefantoviec. Tá bola mladšia. Tá neviem, či u nás bola dva, tri roky. Nevieam presne povedať.

A: Tá sa ako volala? Spomeniete si?

B: (pani Hechtová – Štefa) Štefa, Štefa, áno. Ja som už zabudol.

A: Otázka pre pani Hechtovú – Vy si to pamätáte?

B: Áno, však ona áno.

A: Ešte som sa chcela spýtať na tých pomocníkov, že čo pomáhali na poľnohospodárstve. Oni boli nejaký sezónni, alebo pracovali...

B: Nie, boli stáli. Takzvaní, vtedy sa tomu hovorilo deputátnici myslím. Boli celoroční a dostávali určitý plat a určité obilie, aj byt mali tam. To boli celoroční. A potom na práce také sezónne boli eee sezónni pracovníci, ktorí prišli na jar na obrábanie cukrovej repy, kukurici, potom žatvu robili. Volakedy sa kosilo ručne. Pravda? Nie jak teraz kombajny. Síce mali sme už my aj, aj pomocnú, také hrst'ovače sa tomu hovorilo, čo kone ťahali. Samové sme nemali, to až potom prišlo po vojne. Ale pred vojnou len také hrst'ovače. A ručne sa kosilo najviac.

A: A viete mi povedať, či si približne pamätáte, koľko bolo tých zamestnancov, čo u vás trvalo pracovali?

B: Tak trvale čo pracovali bolo takých sedem, osem. Čo boli jak deputátnici. Áno? A sezónni, no tak tam bolo, tam bolo tak sa hovorí tak viacej. Tak párov sa hovorilo. Štrnásť párov, to je dvadsať osem ľudí chodilo. Tak dvadsať šesť, dvadsať osem. Do tridsať ľudí chodilo. Chodilo sa kosieť.(pani Hechtová – ručne sa všetko robilo, kosilo vázalo, do do tých krížov sa zložil, to sa všetko...) To sa ani vy nepamätáte.

A: Nie, len čom som len videla historické filmy, alebo z počutia, alebo čo nám v škole rozprávali. A chcem sa ešte spýtať, že oni všetci tí, čo vám pomáhali buď v domácnosti tie ženy, alebo tí pracovníci, oni boli Židia, alebo...

B: Nie.

A: Nie? Ani jeden z nich?

B: Nie.

A: A, no tak ideme ďalej. Že viete mi povedať, akého politického názoru, alebo akú politickú stranu uznávali vaši starí rodičia? Či sa na to pomätáte?

B: Nie.

A: Nie? Absolútne nie?

B: Nie, nie. To by som klamal.

A: Takže ani neviete, že či patrili do nejakej politickej strany, alebo...

B: Myslím, že nie. Myslím, že nie. To vtedy nebolo, to nebolo vtedy.

A: Takže neboli ani, ani členmi nejakej spolkovej organizácie? Alebo kultúrnej?

B: Neboli, neboli.

A: Možno keby žili v meste, že skôr by sa dostali.

B: Skorej, keby bolo v meste.

A: Môžete mi povedať, že aké mali oni vzťahy so svojimi susedmi?

B: Dobré, dobré. To sa musí povedať. Dobré susedské vzťahy. Raz sa pamätám, keď sme ešte v Preselanoch žili, to boli Petříkovci sa volali, to boli sedliaci, sedlári, čo robili s kožou a (pani Hechtová – na kone, chomúty) a vyhoreli (pani Hechtová - Viete, čo je chomút?) Cez kone, čo sa dávalo. Postroje na kone, postroje.

A: To nepoznám.

B: Áno, postroje, čo na kone sa dávalo. (pani Hechtová – to vy nemôžete poznať? Kde?)

A oni vyhoreli. A to boli takí druhý, tretí susedia. Tak sa pamätám, že my sme s bratom ponosili všetko, čo sme videli sme im nosili, lebo nemali. Aj, aj mamine topánky, to oni nenosili, ale matka si chcela obliecť topánky, a (pani Hechtová – všetko bolo odnesené) Všetko bolo odnesené. Rozumiete ma? Dobré, dobré, tak tie vzťahy neboli zlé. Tie vzťahy neboli zlé.

A: Takže, keď ste spomínali, že boli sedlári, takže oni neboli Židia?

B: Nie, nie, oni neboli Židia.

A: Takže dá sa povedať, že ich, tie vzťahy boli susedské, alebo skôr také priateľské? Zvykli ste sa aj navštevovať?

B: Susedské. Susedské vzťahy.

A: Takže o priateľských vzťahoch sa nedá hovoriť?

B: Susedské vzťahy. Priateľské vzťahy, to už boli medzi sebou rodiny previazané, ktoré išli na návštevu. Sa pamätám, sme chodili volakedy to bolo zvykom na návštevu najmä v sobotu, sa nerobilo a vtedy sa išlo na návštevu tetkám a takto. Ale... (pani Hechtová - pešo aj tri kilometre) Toto boli, toto boli také susedské vzťahy.

A: Tie susedské vzťahy sa v čom odrážali? Ako boli dobré susedské vzťahy, ale pomáhali ste si aj okrem toho vyhorenia? Že pri nejakých poľnohospodárskych prácach?

B: Tak takto vám to poviem. Pomáhali, no nedá sa povedať... my sme neboli odkázaní na to, aby nám prišli pomáhať povedzme, lebo však mali sme zamestnancov, ale takto by som zas

povedal. Keď oni niečo potrebovali, pretože my sme možno boli trochu zámožnejší, tak im pomohli naši. Rozumiete? Pomohli im, no jedným slovom boli susedia, potrebovali, tak im pomohli.

A: Napríklad ako? Viete mi konkrétne povedať?

B: Tak im dali nejaké mlieko povedzme, keď to denne dávali, mali deti, alebo také niečo a nezobrali od nich peniaze. To už tie susedské vzťahy vtedy boli, keď bol sused, už, už to nechýbalo, tak sa dávalo.

A: A vy ste mali tých susedov iba z jednej strany?

B: Jednej, jednej, lebo z druhej strany bol hospodársky dvor. Viete? Tak len z jednej strany sme mali susedov.

A: Tie domy, viete mi opísať tú zástavbu tých domov vtedy?

B: To boli také podlhovasté dedinské domy.

A: Hej, oni, ako bola ulica, a takto pozdĺž....

B: Tak bola ulica a takto pozdĺž z ulici vchod do jednotlivých domov.

A: Môžete mi opísať vaše, vaše prázdniny? Že, kam ste chodili a na ako dlho?

B: Tak, prázdniny, takto vám poviem. Taký, názorne vám poviem. Prázdniny sme boli doma. Brat, ten chodieval do toho Maďarska a my sme boli doma. Teda ja. A keď sme celý rok chodili do školy, na prázdniny sme prišli a otec ráno nás už vždy zobudil. O štyroch, o pol piatej. Matka mu hovorí, nehaj tie deti spať. Nech sa naučí, čo je to život. Museli sme vstať, ícť do, do stajní, kde sa opatroval dobytok, aby sme to videli. Áno? A hovorí, že keď ospanliví, nech si poobede lahnú, ale nech vedia, čo je to život. Nech sa naučia, že jak, jak sa to robí. Takže otec bol po tejto stránke, mňa vychovával dosť tvrdo. Ja som aj dosť zavčasu musel pomáhať v poľnohospodárstve, lebo jako náhle prišlo obdobie prenasledovania, on ochorel chudár, to nevedel znášať, keď prišlo obdobie, kedy sa brali majetky a keď prišli gardisti a tak ďalej. Rozumiete? On to veľmi ťažko znášal a dostal krvácanie do mozgu a tak ja som sa dosť, od devätnásteho roku som sa už viac menej musel starať o poľnohospodársku činnosť. Tu som, prakticky som skončil gymnázium, samozrejme piatu triedu som neskončil, prišlo numerus undus, nás vyhodili zo školy. Takže som nemohol dokončiť a dokončil som školu až po fronte, keď som sa zachránil a vrátil som sa. Tak som dialkove ukončil školu. Aj poľnohospodársku, áno aj teda ukončil som strednú školu a potom som spravil štvorročnú poľnohospodársku s maturitou.

A: A vlastne vy ste ani nechodili do táborov, alebo k známym na prázdniny?

B: Nie, nie.

A: Vy ste boli celé prázdniny len doma?

B: Doma. Doma, len som sa chodil kúpať. Išiel som sa kúpať (pani Hechtová – do rieky) na bicykli do rieky. Rozumiete ma?

A: Však aj dneska ...

B: Medzi oných, medzi mladých ľudí kúpať a tak. Čo ja viem? V jesennom, jarnom období sme gulky hrávali medzi sebou deti a takto. Tábory vtedy ani neboli, ja som nepočul, že by boli bývali také detské tábory v lete. Nepočul som.

A: Môže byť, že skôr v tom meste. Lebo v Bratislave, čo boli tak, možno tí zvykli chodiť. Keď boli tie nejaké spolky.

B: Tak tam boli spolky povedzme, áno a tam chodili, áno. To pripúšťam. Na dedine neboli.

A: A viete mi povedať, ako napríklad trávil prázdniny váš otec? Rozprával vám o tom?

B: Jako trávil prázdniny otec. Doma.

A: A keď bol mladý, tak myslím. Malý no.

B: Tak keď bol mladý, ťažko vám poviem. Doma bol. Doma bol, doma v poľnohospodárstve musel pomáhať, ne nedovolili mu nejaké... Aj on cez prázdniny povedzme, matka išla na týždeň, lebo na desať dní na Sliač, ale otec išiel pozrieť a na druhý deň prišiel domov, lebo boli poľnohospodárske práce. Rozumiete? Takže, nebolo to tak. Neboli, neboli tak chudobní, ale neboli tak bohatí, že si mohli dovoliť.

A: Áno.

B: Rozumiete?

A: Takže dá sa povedať, že nemali ste prázdniny kvôli tomu, lebo ste boli pripútaný k tomu, k tým poľnohospodárskym prácam?

B: Áno, áno.

A: Hej, takže skôr vaša mama, keď sa dala, tak išla na taký pobyt, nejaký?

B: Išla do Sliaču, lebo čo. Išla, zobrala, keď som bol malý chlapec, aj mňa, som so sebou. Som bol s ňou, to sa pamätám. Ale otec, ten nás len prišiel pozrieť. A išiel naspäť, pretože bola vtedy letnom období bola žatva, lebo čo, tak on, on nešiel. On išiel na jeden deň a na druhý deň išiel domov.

A: A viete mi opísať, ako to tam vyzeralo v tých Sliačoch? Čo ste tam robili, keď ste tam boli s mamou?

B: Tak v Sliačoch čo sme robili? Matka chodila na procedúry, ja som sa chodil prechádzať s nimi. Tak čo, vtedy viete, ako to bolo. Ešte, prechádzali sme sa proste. Von sme išli, šantili sme. Boli aj druhé deti tam, hrali sme sa medzi sebou a tak.

A: A ako často asi vaša mama chodila do tých kúpeľov?

B: Jak často? Čo ja viem? Dvojročne, trojročne. Jako kedy. Nie vždy, stále.

A: A ona tam chodila kvôli tomu, že si chcela oddýchnuť, alebo kvôli tomu, že mala zdravotné problémy?

B: Ona aj zdravotné problémy, aj oddýchnuť.

A: Takže jedno aj druhé.

B: Áno, áno.

A: Viete niečo ešte o vašich... o súrodencoch vašich starých rodičov? Poznáte ich?

B: O súrodencoch starých rodičov neviem vôbec nič.

A: Vôbec? Ani z jednej strany?

B: Nie. Starých rodičov nie.

A: A tiež z počutia neviete, že ako trávili leto vaši starí rodičia? Či len čisto pracovali na tom poľnohospodárstve?

B: Pracovne, doma v poľnohospodárstve.

A: Aj ženy?

B: Aj ženy. To bolo poľnohospodárstvo. Nie, nešli. On vtedy nešli nikde.

A: Ani nepoznáte napríklad deti tých súrodencov vašich starých rodičov?

B: Starých rodičov, čo oni mali súrodenci, na tých sa vôbec nepamätám.

A: Vôbec?

B: Nie. Len, len čo boli súrodenci už teda rodičia a tých, tam sa pamätám. Na tú generáciu.

A: To sa budem ešte neskôr pýtať na tú generáciu. Takže, stále sa rozprávame o tom jednom. Ja tu mám ešte takú otázku, že či mi môžete povedať nejaký príbeh o tom, či ste počuli nejaké príbehy z detstva ohľadne vášho starého otca.

B: Nie.

A: Ani jedného, ani starej mamy?

B: Nie, nie.

A: A teraz prejdem na vašich rodičov. Že, čo oni rozprávali o svojich rodičoch? Ako oni vnímali svojich rodičov? Váš otec a vaša mama?

B: Tak, celkove si ich vážili. Rozumiete ma? Nedá sa povedať. Takto, sranda. Sranda sem, sranda tam. Dvaja bratia, teda môjho otca brat, ten v Preselanoch čo bol, ten Hainrich a môj otec si zobrali dve sestry. Ádlerové. A môj otec, keď sa mal ženiť, lebo oni tak bývali, naproti. Tak oni vlastne boli v susedstve. A on, ona sa, tá mama sa mu líbila, ona bola celkom fešná žena a on si ju chcel zobrať. A tí Ádlerovci neboli celkom nadšení, nechceli.

A: Neviete prečo?

B: Eeee, povedali, že dosť je jedného Hechta. Lebo už jedného majú. Rozumiete mi? Lebo tí boli, neboli celkom nadšení. Ale to za to, nedalo sa tomu veľmi zabrániť, lebo matku z Preselian vo Výčapoch mali, teda mala ona jedného brata, tak tam ju zobrali, do Presel, do Výčiap z Preselian. Tam ju zobrali. No však ale pre otca to nebol problém. Išiel, sadol na koňa a išiel tam, chodil za ňou. Takže tak, nedalo sa tomu zabrániť. A najmä bol aj môj dedo po Hechtovej stránke bol proti tomu. Že už dosť, pretože otec mal možnosť sa oženiť, mal teda vtedy sa nahováralo (pani Hechtová – bohaččie), nahováralo sa. Tak mu nahovárali niekoho, ktorý bol majetnejší, jak moja, teda rodičia mojej mamy. Tak nahovárali, aby si tú zobral. Ale on nechcel. On nechcel. A pamätám, to mi vyprávala moja matka, išli otcovi rodičia, išli do Topoľčian za rabínom. A povedali mu, že čo by sa dalo robiť, aby teda jako môj otec si ju nezobral. Rabín hovorí, viete čo? Nedá sa tomu zabrániť. Kto bude proti, ten zomre. A aj tak sa zoberú. A na to ani rok neprešiel a zomrela stará babka. Tak potom už dedko po Hechtovej stránke, otec jeho, nebol proti. Už teda aj bývali potom v jednom, v jednom dome spolu s ním, lebo on býval mojim otcom. No a môj otec za mojou matkou chodil, on bol taký dosť, taký štramák. Išli vlakom, vtedy vlak pomaly išiel a on išiel koňom na sedle vedľa a cez okno sa vyprávali. Rozumiete mi? Tak on, on bol taký typ. No a nedal sa odhovoriť a vedel dedo, že chodí otec za ňou i keď mu v tom bránili, lebo kolko rázy mu povedal dedo, Aladár daj mi svojho koňa, idem do Nitry. A on mu požičal toho koňa, lebo mal svojho koňa otec a požičal ho a prišiel do Výčap a ten kôň sa zatočil do toho dvora, kde

bola u brata a nechcel ísť. Musel ho nechať, prišiel do dvora, tam sa otočil, potom išiel ďalej. Rozumiete ma? Tak toto také, také spomienky sú.

A: Vaši starí rodičia, všetci boli Židia? Aj staré mamy? Aj starý otcovia?

B: Áno.

A: A vaša mama tiež bola Židovka?

B: Moja mama bola Židovka, áno. Však to bola Ádlerová.

A: Áno. Rozprávali vám aj príbehy nejaké o tom, ako slúžili u vojska vaši starí rodičia?

B: Starí rodičia nie. Otec bol vojakom cez frontu. Teda cez druhú svetovú vojnu (pozn. pán Hecht mal určite na mysli prvú svetovú vojnu) a on mal na starosti zásobovanie. Zásoboval určitú... v oddiely zásobovania bol. To čo rozprával, on na fronte nebol. Na fronte nebol, mal na starosti zásobovanie.

A: A mal aj nejaké, také nejaké humorné spomienky nejaké? Nespomínal?

B: Nie, nič takého.

A: A ani nič takého zaujímavého, čo by vám utkvelo v pamäti, že to vám rozprával?

B: Nie. Nie, nie, nie, nič také podstatné.

A: Môžete mi povedať, že v tej dedine, kde ste vy žili, koľko tam bývalo asi Židov?

B: tak podľa môjho názoru pätnásť, šesťnásť. Aj v Preselanoch aj vo Výčapoch. V obidvoch obciach boli kostoly židovské. Bol tam aj predmodliaci, teda nie, to nebol rabín, ale predmodliaci. Rabín bol len v meste, alebo predmodliaci, ale boli. V sobotu sa vždy zišlo, keď nebolo v tej dedine, tak v susednej sa zišlo desať ľudí, aby sa mohlo modliť, chlapi, lebo u Židov je tak, že musia byť desiati. Nevie, či to viete.

A: Áno.

B: Áno, musia byť desiati, tak sa zišlo. Tak na tých dedinách, tak pätnásť, šesťnásť, do dvadsať, do dvadsať ľudí žilo tam židovských. Židov.

A: A ako by ste mi opísali tú židovskú komunitu v tej dedine?

B: Tak to boli. Takto vám to poviem. Boli aj veľmi chudobní, takí, čo chodili na jednom koni a vykupovali staré handry, predávali. Bol mäsiar tam. Áno? Bol obchodník, ktorý bol, no a boli tam aj poľnohospodári. Povedzme tak, jak my sme boli, boli tam aj ďalší poľnohospodári. Takže dá sa povedať, že boli ľudia zámožnejší, ale boli aj celkom chudobní. Aj stredná vrstva, mali aj obchody svoje. Také potraviny a také veci.

A: Vy ste spomínali, že aj ten váš starý otec mal obchod. On v ňom čo predával?

B: Tak, v tých Svrbiciach, čo spomína, mal normálne miešaný tovar on, čo sa predávalo cukor, soľ, múka, čo ja viem fazula, jak teda na dedine (pani Hechtová – fazula nie, lebo to si dorobili). Dobre, tak neviem, čo sa predávalo, sa nepýtam, ale mal aj krčmu.

A: Áno?

B: V tých Svrbiciach.

A: A kto obsluhoval v tom obchode?

B: On.

A: On?

B: On a jeho, jeho žena.

A: Aha.

B: Stará babka. A ešte mali nejakú, nejakú z dediny nejakú pomocnicu.

A: A viete mi povedať, že oni okrem soboty samozrejme mali každý deň otvorené?

B: Každý deň.

A: Každý deň?

B: Každý deň.

A: A vlastne aj cez sobotu tam mohla byť tá pomocnica, pokiaľ nebola Židovka.

B: Podľa môjho názoru, to sa nepamätám presne, som sa nepýtal, ale myslím, že áno. Na dedine to bolo otvorené. Tam bola tá pomocnica, ktorá predávala.

A: A viete mi povedať? V tej dobe, že čo sa v krčme predávalo?

B: No čo sa predávalo? Najviac ostré, pálenka. Rozumiete mi? Pálenka. (pani Hechtová – čo sa čil predáva) Nebolo, no dobre, čil sa predáva víno, šampanské a tak ďalej. Tak tam celkom iste len pálenka sa predávala a možno. Nevie, či pivo. (pani Hechtová – robotníci, keď išli do roboty, tak si dali štamperlík a zebali si suchý chleba, alebo kúsek slaniny, keď neostalo zo zabíjačky. Keď zabíjali niektorí a to potom bol celý, celé doobeda. Potom na obed.)

A: Takže vy ste vlastne spomínali, že v každej tej dedine, čo ste spomínali, že bol jeden ten kostol.

B: Áno.

A: Takže synagóga vlastne.

B: Synagóga, áno, áno. Správne.

Kazeta č. 1 – strana „B“

B: To na dedine bol predmodliaci a zároveň bol aj rezníkom. Rezal, rezal hydinu. Lebo v tej dobe aj moji rodičia držali kóšer.

A: Áno.

B: Rozumiete ma? Oni hydinu si dali rezať a samozrejme aj mäso, lebo aj mäsiar bol, čo rezal dobytok, to aj vo Výčapoch aj v Preselanoch celkom iste viem a v tie okolité dediny potom už čo boli, lebo tam neboli tie synagógy, len v tých dvoch, tam pravda Koniarovce ešte boli, potom Belince a tak ďalej. Tí dochádzali, ale sa, sa aj hovädzí dobytok sa rezal. A hydina sa rezala, dlho. Až do, až do doby, aby som neklamal, v štyridsiatom druhom sa prestalo, lebo vtedy začali tie transporty, už začali brať a tých predmodliacich zobrali väčšinou už do táborov a tak ďalej a vtedy sa už prestalo potom. Už, už nebolo.

A: Takže v tej dedine, bol iba jeden, jediný predmodliaci, viacej ľudí nevykonávalo tú funkciu?

B: Jeden, jeden predmodliaci bol a ten učil aj náboženstvo tie deti. Áno? A keď boli výročné sviatky, povedzme Dlhý deň, alebo takto, tak vždy už sa zavolať niekto, kto mu pomohol predmodliť.

A: Kto to väčšinou bol?

B: To už z mesta, čo boli tie rabínske školy, tí, kde sa učili tí rabíni, od tiaľ prišiel niekto. Od tiaľ prišiel niekto.

A: A tá funkcia predmodliaceho, to bola jeho celoživotná funkcia?

B: To bola celodenná funkcia. No on, on sa modlil, potom chodil rezať, lebo išiel do domu rezať. Rozumiete ma? No a učil náboženstvo tie deti, takže to bola jeho robota. On za to dostal plat z tej obci, lebo vtedy to bolo tak, že sa príspevky platili. Nevieť už koľko, ale príspevky sa platili. Rozumiete ma?

A: Áno.

B: A tie príspevky, z tých príspevkov, čo sa platilo do obci, z toho sa platil on potom.

A: Áno a v tej dedine, kde ste bývali, tak nachádzali sa tam aj kúpele?

B: Ešte raz.

A: Že či v tej dedine, kde ste žili, tak nachádzali sa tam tie kúpele?

B: Nie, nie.

A: A chodili ste do tých rituálnych, do tých očistných kúpeľov?

B: To chodili do mesta.

A: Tak iba v meste to bolo?

B: Áno, to bolo v Nitre a v Topolčanoch. Nie, na dedine nebolo.

A: Nie?

B: Nie.

A: A mohli by ste mi o tom niečo porozprávať? O tých kúpeľoch?

B: No tak čo vám môžem ja povedať? Tak to ženy išli obyčajne do toho rituálneho kúpela, keď mali, keď mali svoju vec. Rozumiete ma? Tak očistiť sa išli, to raz za mesiac. Jak to tam chodili.

A: A muži tam nechodili očistiť sa pred nejakými sviatkami do tých kúpeľov?

B: Nie, nie.

A: Takže to bola čisto ženská záležitosť?

B: To bola ženská záležitosť, aspoň ja sa tak pamätám. Otec nikdy nechodil, tak viem za to. Za to len podľa toho to viem.

A: Mohli by ste mi niečo porozprávať o židovských školách?

B: No tak židovské školy neboli na dedine. To boli normálne, štátne školy, aj ja som chodil normálne do ľudovej školy, normálne s ostatnými deťmi, do štátnej. Rozumiete ma?

A: Áno.

B: Toto jedine tie prvé tri roky som chodil do Topolčian, tam bola, to bola myslím židovská škola, aj v Nitre bola židovská škola. V týchto mestách bola, tam som chodil na, do nemeckého, teda nemčinu sa učil. Tri roky, ale potom už som išiel normálne do stred, teda do základnej školy slovenskej a z tej do strednej školy, to som všetko chodil do štátnej školy slovenskej.

A: Takže, to ste mi porozprávali... Učili ste sa aj talmudu?

B: Nie.

A: Nie?

B: Nie. takto vám poviem. Hebrejsky čítať viem, len neviem, čo čítam.

A: Nerozumiете tomu?

B: Nie. Naučil som sa hebrejčinu len jako písmeňá, lenže musia byť písmeňá tak, že pod nimi sú aj značky, lebo sú písmeňá povedzme v tej tóre, tam je bez značiek, to neviem čítať. Ale v modlitebni, kde sú tie značky, to viem čítať. Ale neviem, čo čítam. To si musím prečítať, jak je preklad, aby som vedel, neviem, čo čítam.

A: A tu existovali niekde v okolí také školy, kde sa dalo učiť tomu talmudu?

B: Áno. V Nitre bola rabínska škola. Tuto bola rabínska škola. Veľká.

A: Ale vy ste do nej nechodili?

B: Nie.

A: Ani váš brat?

B: Ani môj brat. Nie. My sme až tak pobožní neboli. Tu bola rabínska škola, tu dlho bola rabínska škola, ešte Waismandl bol tu veľký rabín. Potom, to je známe meno. On dost' eee, už Nemci boli a on dost' dlho vybavil, aby tu mohli byť tí, tí jak sa hovorí tí búcheri, tomu hovorili, čo sa učili za predmodliacich a za rabínov a tak ďalej. Tu v Nitre bola veľká áno, ješives sa tomu hovorilo. Áno, to sa dlho. Tu bolo vela toho.

A: Ešte by ste mi prosím vás mohli zopakovať meno toho rabína?

B: Waismandl.

A: Waismandl?

B: Weismandl, áno.

A: Takže vy ste v rámci dediny neboli nejako separovaní od kresťanov?

B: Nie. Nie.

A: Že nebolo tam vytvorené žiadne geto. Vy ste normálne žili medzi nimi?

B: No normálne, jako aj... (pani Hechtová – vôbec sa na nich nenadávalo, ani ani jak keby to tam všetko celá rodina bola) Normálne, normálne, nebol, nebol problém v tom. (pani Hechtová – nevykrikuvalo sa po nich) Aj sme sa hrali spolu s deťmi. Tak to nebolo vtedy tak.

A: Takže vy ste vôbec neboli oddelení?

B: Nie, nie.

A: Čo, čo bolo vlastne. To ste mi už raz rozprávali, ale ešte raz sa to pre istotu spýtam, čo bolo také typické židovské zamestnanie v tej dedine? Čím sa živili Židia?

B: Hovorím vám, obchody mali, mäsiarstvo mali, tí celkom chudobní chodili vykupovať staré handry a také veci a dodávali a, a to by... (pani Hechtová – a volakedy mali aj hospodárstvo) No, no tak poľnohospodárstvo, to mávali. (pani Hechtová – nie toľko, ale mali volakedy) Áno, čo mali role a takto, ale takto zamestnanie, no však vtedy každý sa len tak

živil, jak sa druhí. A tí chudobnejší, už tí boli bohatší im dali niečo, aby mali, lebo mali veľa detí a už im vždy keď prišli sviatky dali niečo.

A: A bola všade v tej dobe zavedená elektrifikácia a tečúca voda? Každý ju vtedy mal?

B: Nie, tečúcu vodu nemal každý. Elektrina bola na dedinách, ale elektri, ale tečúcu vodu, vodovod, alebo kúpelňu alebo čo nemali, nemal každý.

A: A viete mi povedať, v ktorých rokoch asi bola elektrifikácia v tej dedine?

B: Ja, ja už keď som bol malý chlapec, už vo Výčapoch bola elektrina, aj v Preselanoch bola. To bolo v dvadsiatom (pani Hechtová – keď si mal trinásť rokov), dvadsiatom... Čo? (pani Hechtová – keď si mal trinásť rokov) Ale čo by? V Preselanoch bola, však som sa narodil v Preselanoch, bola elektrina. V dvadsiatom roku, v dvadsiatom štvrtom bola elektrina, dedina bola. V Preselanoch, vo Výčapoch. (pani Hechtová – ale Výčapoch nebola) Možno Výčapoch niečo neskôr, ale v Preselanoch celkom iste bola.

A: A viete mi povedať, že prečo nie všetci mali tú tečúcu vodu?

B: Prečo nemali tečúcu vodu? No lebo to bolo nákladné. Viete, jak je to? Lebo však vodovod nebol na dedine. To znamená, musel si mať studňu a musel mať nejaký motor, ktorý (pani Hechtová – čerpal) čerpal vodu do nádrži a potom od tial aby ma vodovod. Viete? Inak sa chodilo na studňu, kde sa ťahalo s vedrami a kýblami sa voda nosila.

A: Takže dá sa povedať, že iba taký zámožnejší mali tú tečúcu vodu?

B: Zámožnejší, tak.

A: Ako, pamätáte sa na politickú situáciu, keď ste vy boli malý? Že aká bola vtedy tá politická situácia? Keď ste vy boli dieťa.

B: Nepamätám.

A: Nepamätáte si to?

B: Nepamätám. Na to len tolko sa pamätám, jako chlapec no. Boli niekedy štrajky, štrajkovalo sa. Ľudia povedzme, tí zamestnanci, čo chodili do roboty na poľnohospodárstvo, chceli nejaké vyššie mzdy, tak niečo sa štrajkovalo a tak ďalej. Sa pamätám. Ale sa vždy dohodli. Nebol dlhodobý štrajk. Rozumiete ma? Dohodli sa. Nebolo, nebolo takto nejak. Ja sa už potom nepamätám. Stranícke oné neboli. Až, až stranícke nastalo, keď nastal slovenský štát a vtedy, keď prišla tá Hlinkova garda. Dotiaľ sa ja nepamätám.

A: A keď ste vy boli dieťa, tak ste pociťovali nejaký antisemitizmus?

B: Ja vám volačo poviem. Nemohol by som povedať. Iste sa našlo, že niekto si povedal, ale do očí nepovedali. Mne sa nevyskytlo napríklad v škole, že by mi niekto bol povedal Žid, alebo čo ja viem. A kamaráti boli, chlapci boli, nikdy mi nepovedali. Sme navzájom spolunažívali. Už toto sa objavilo potom až v štyridsiatom druhom. To som... jak už slovenský štát nastal a prišiel numerus undus, potom sa už objavili nejaký, niektoré prípady, aj niektorí študenti, ktorí sa dištancovali, stránili sa, lebo aj vtedy tak bolo napríklad, bol v Nitre numerus undus, som chodil do gymnázia. Niektorí chlapci plakali, keď museli skončiť školu a našli sa dvaja, traja, ktorí mali z toho radosť. Rozumiete ma? Ale to už taká doba bola.

A: Pamätáte si nejaké vojenské prehliadky, nejaké špeciálne vojenské dni, alebo nejaké také vlastenecké dni? Také prehliadky vojakov, keď vy ste boli mladý?

B: Tak, to si nepamätám. Aspoň ja si... nie, nie. Tak neboli také vojenské prehliadky, však možno keby bol veľa... (pani Hechtová – v mestách boli) Možno boli, ale.

A: Učili ste sa ako dieťa nejaké vlastenecké pesničky?

B: Nie.

A: Vôbec nie?

B: Nie, nie.

A: Mohli by ste mi opísať trh vo vašej dedine? Boli trhy v tej dedine, kde vy ste žili? Konali sa tam trhy?

B: V dedine, nie nekonali sa trhy.

A: A do mesta ste chodili na trhy?

B: Do mesta sme chodili. (pani Hechtová – do mesta sa chodilo. Do mesta.)

A: A môžete mi opísať, že ako to bolo?

B: Tak, čo ja viem. Ja sa na to pamätám, keď ... lebo na dedine sa chovali (pani Hechtová – husi, kačice) sliepky, husi, kačice. A čo ja viem? To viem, že otec išiel niekde na trh do, do Topoľčian, lebo do Nitry, ale viac menej do Topoľčian. A tam iš... nakúpil sa čo ja viem od tých dedinských žien husi. Áno? To sa nakúpilo a potom sa doma krmilo. Lebo sliepky, to, to sa dochovalo, boli vajčička, vynosili malé sliepky.

A: Áno.

B: No ale husi už sa kúpili hotové. A doma sa krmilo. Ale jednak na trh, potom otec chodieval na trh, na trh... na jarmoky kúpiť dobytok. Tam ma zobral so sebou pár razy. Mladý dobytok. A už keď mal nakúpené a chýbal jeden kus, tak už nechal, aby som ja jednal. Už som ja chodil a ja som jednal a on sa, len za mnou išiel a smial sa, jak sa, jak sa dohodnem. Už mu na tom nezáležalo, že či to kúpim niečo drahšie, lebo čo. Tak to, to každý rok sa chodilo, tak v období jesene už tak, v októbri, keď dobytok z lesov išiel dole do dedín, vtedy sa nakúpilo. On nakúpil dobytok a ten prišiel, sa preniesol so železnicou k nám a tam sa potom vykrmil. Narástol, vykrmil sa a taký vykrmiený potom sa dodával na mäsiarske jatky do Prahy sa pamätám, že celé množstvo išlo do Prahy, keď bolo pekné, tak prišli z Prahy mladý dobytok a tam to, tam to bolo.

A: A viete mi povedať, v ktorý deň sa konal ten jarmok?

B: Nie, to už sa nepamätám. (pani Hechtová – sa mi vidí, že štvrtok sa to robilo) Nepamätám sa, ale, ale (pani Hechtová – mne sa vidí tak) môže byť, že vo štvrtok. Áno. Je to možné. Ale nepamätám presne.

A: Takže vy ste tam chodili iba raz do roka kvôli tomu dobytku, aby ste ho nakúpili?

B: Takto raz do roka to bolo. Iné, iné nebol záujem kupovať, lebo však to sa kúpilo v obchodoch.

A: A vy ste, vy ste nepredávali nejaké veci? Na jarmoku?

B: Nie, nie. No len jak sa vykrmilo to prišiel potom ten mäsiar a prevzal naraz desať, pätnásť, dvadsať kusov. Nie, nie.

A: Takže vlastne na ten trh chodil váš otec a vás brával? Aj vášho brata zvykol zobrať?

B: Brat neišiel, toho nezaujímalo poľnohospodárstvo. On chcel, on chcel byť právnikom, ale potom prišlo obdobie slovenského štátu, tak sa nemohol stať a naostatku vyštudoval veterinár, takže potom už sa zaoberal s tým, ale nezaujímalo ho poľnohospodárstvo. Nezaujímalo.

A: A vaša mama nechodievala s vami?

B: Nie, nie, nie, nie.

A: Pamätáte si nejaké, nejaké politické udalosti, ktoré, ktoré ste si tak zapamätali keď ste boli dieťa, že napríklad zavraždenie nejakého politického lídra, alebo keď prišiel Hitler k moci.?

Či sa vám niečo tak utkvelo v pamäti, keď ste boli malý, nejaké také politické udalosti?

B: Nie, nie.

A: Vôbec nie?

B: Nie, nie, nie.

A: Teraz sa budem pýtať na vašich rodičov. Chcela by som vedieť, že kedy boli narodení vaši rodičia? V ktorých rokoch asi?

B: Tak matka tisíc deväťsto deväťdesiat tri.

A: Osemsto.

B: Prosím?

A: Tisíc osemsto.

B: Tisíc osemsto, pardón, Tisíc osemsto deväťdesiat tri a otec tisíc osemsto osemdesiat štyri.

A: A kde boli narodení?

B: Matka v Preselanoch a otec Svrbiciach.

A: A môžete mi povedať, aké mali vzdelanie?

B: Tak, osobne stredné školy jak vtedy boli. Matka mala myslím tú rodinnú školu, čo sa tak pre dievčence, tú dvojročnú a otec, ten s poľnohospodárčinou, čo bolo treba. (pani Hechtová – ale tak však ten chodil do Kuchyne, lebo kde?) Tak on chodil do Hlohovca, to chodil do gymnázia. Lebo v Svrbiciach bývali, do gymnázia do Hlohovca chodil.

A: A aký bol ich rodný jazyk?

B: Rodný jazyk slovenčina podľa nich.

A: A akými inými...

B: Lebo v Svrbiciach nevedeli ináč, len slovensky.

A: A akými ešte jazykmi hovorili vaši rodičia?

B: Nemecky, maďarsky.

A: Tak isto, ako vaši starí rodičia.

B: Jak starí rodičia. Áno.

A: Vlastne, rozprávali ste mi, že oni sa zaoberali tým poľnohospodárstvom.

B: Poľnohospodárstvom, oni boli poľnohospodári.

A: Ako sa stretli, ešte by ste mi to mohli raz zopakovať celé?

B: No tak hovorím vám, eee staršia sestra mojej matky, tá sa vydala za staršieho brata môjho otca.

A: Ako sa volala tá jej sestra?

B: Cecília a brat sa volal Hainrich, Henrich. Tí sa zobrali, v Preselanoch. Bývali naproti, tak jak povedzme my sme tu v tomto dome a tam ten druhý dom, tak naproti bývali. No a moja matka sa zalúbila otcovi. Otec silou mocou len ju chcel. Dedo, ten chcel, aby si v Topolčanoch, nahovárali nejakú ženu a nechcel ju. A išiel až cez mŕtvolu, on si ju zobere, aj keď budú proti a čo ja viem čo a oni jej dosť aj bránili. Aj ju z Preselian zobrali preč, aj tak išiel za ňou. Rozumiete ma? Naostatky sa zobrali, tak to už je tak.

A: Takže to vlastne nebolo zaranžované manželstvo, dohodnuté?

B: Nie, nie, to nebolo aranžované manželstvo.

A: V ktorom roku sa zosobášili?

B: V ktorom roku sa zosobášili? Myslím, že v osemnástom.

A: A kde mali svadbu?

B: Doma, v Preselanoch.

A: V Preselanoch.

B: Tam sa doniesol ten, ten, keď to poznáte (pani Hechtová – baldachýn) ten baldachýn a pod tým baldachýnom, tam.

A: Takže vlastne oni sa brali v synagóge? Tak teda...

B: Oni sa brali, mali cirkevný sobáš.

A: Tak, cirkevný, hej, nie svetský, ale cirkevný, hej.

B: (pani Hechtová – no vtedy boli len cirkevné myslím, neboli vtedy.) Nie, neboli. Jedine cirkevné boli.

A: A môžete mi opísať, že ako boli oblečení vtedy? Moderne, alebo tradične?

B: Moderne, už nie, nie. Matka sa vždy nosila tak stredno aj otec. Neboli v tých kaftanoch, lebo čo. Nie, nie. Moderne.

A: A keď sa vydávala vaša mama, mala aj biele svadobné šaty?

B: (pani Hechtová – áno) Mala, mala. Áno.

A: Ako by ste mohli opísať vašu finančnú situáciu vašej rodiny?

B: Takto vám poviem, boli sme poľnohospodári. Poľnohospodári vždy mali problémy. Nikdy nebolo to tak, že bolo peňazí nadbytok. A keď nejaké finančné zdroje boli, tak sa vždy to vrážalo do modernizácie poľnohospodárstva. Áno? (pani Hechtová – a do rolí) Áno a do poľnohospodárstva. Ale nemôžem povedať, že by sme boli bývali, že by sme neboli mali, to čo sme potrebovali. Vždy sme mali to, čo sme potrebovali. Ale musím povedať, zas na druhej strane, nikdy mi otec nedal finančné prostriedky, ani bratovi, aby som si povedzme, som chodil tu v Nitre do školy, aby som mohol tie peniaze svojvoľne minúť na (pani Hechtová – na čo chcel) na čo chcem. Dostal som obmedzené, celkom obmedzené vreckové, ale bol tu jeden obchod, aj dneska sa pamätám, volal sa Jung, kde som mal volnosť, to znamená, keď som bol hladný som mohol ísť a zobrať si salámovú žemľu, zobrať si šunkovú žemľu, zobrať si banán, alebo zobrať si ovocie a napísal mi to do knižky. A otec sa nikdy nepýtal, aj keď som mal kamarátov v škole, ktorí boli taký chudobnejší a bol som s nimi kamarát a keď som ja išiel, som pod' a jemu som tam. A nikdy sa ma neopýtal, že koľko žemieli si, však tolko si tu nemohol zjesť. To ho nezaujímalo. Ale peniaze mi nedal, hovorí, ty nepôjdeš za krčmu na

pivo a nepokazíš sa. Tak bol. Tá, tá doba bola vtedy, ja hovorím, že to bola lepšia výchova, jako my. Jako my, my sme už, my sme už boli benevolentnejší a teraz tí mladí sú už celkom benevolentní.

A: Je to tak. Už som sa vás pýtala na to, v akom dome ste žili, ale zabudla som sa spýtať, že akým spôsobom ste svietili v tom dome?

B: Hovorím, petrolejovými lampami.

A: Petrolejovými lampami.

B: Petrolejovými lampami.

A: Takže ešte v tej dobe neboli takéto lustre, alebo...

B: Nie. (pani Hechtová – kdeže) Nie, petrolejovými lampami, kde my sme bývali.

V Preselanoch bola elektrina, to som povedal, tam mali sme, ale vo Výčapoch petrolejovými lampami sme svietili.

A: Ešte som sa zabudla spýtať. Keď vaša stará mama mala tú svoju vlastnú domácnosť, tak jej pomáhala, mala nejakú slúžku vaša stará mama? Alebo nejakú pomocnicu v domácnosti?

B: Mala, celkom iste mala, mala.

A: Ale nepamätáte si.

B: Nepamätám sa.

A: Vy si iba pamätáte iba u vás v domácnosti?

B: Áno, áno celkom.

A: A vy ste mi hovorili, že vaši rodičia zo začiatku žili so starými rodičmi.

B: Áno, s otcom.

A: A viete mi povedať, že po koľkých rokoch sa asi tak presťahovali do toho...

B: Tak, tak on žil, on zomrel starý otec zomrel v dvadsiatom treťom. Ja som sa narodil v dvadsiatom štvrtom. A my sme sa potom presťahovali tak v tridsiatom druhom, no ale on zomrel, tak potom bývali rodičia sami, ale v tridsiatom druhom z Preselian sme prešli do Výčiap.

A: A kto, kto v tých Preselanoch zostal v tom dome?

B: V tom dome, kto v Preselanoch zostal? Ani sa nepamätám, ten dom sa predal.

A: Predal sa?

B: Ten dom sa predal, pretože nikto vlastne nebol, nemal záujem. Nikto z rodiny nebol, čo by tam bol býval.

A: Hej a mali ste aj nejaké zvieratá okrem poľnohospodárskych, mali ste psa, alebo mačky?

B: Psa, mačky. To je samozrejmé. To bola, to bola súčasť. Tak to na dedine bez toho nebol, nebola domácnosť.

A: A či ste mali takého psa, ako teraz to býva, že je to váš miláčik.

B: Tak ja som mal, ja už keď som bol starší, som mal psa, ktorý bol miláčik, ktorý dokonca keď som ja išiel preč, už som bol ale väčší, keď som už robil na poľnohospodárstve a išiel som dole, lebo to bola ten Choseň bola asi tri kilometre od dediny a keď som išiel do dediny,

alebo som išiel kočom do mesta, ten pes ma pri bráne čakal, ten už na kopci videl, že idem, pri bráne ma čakal.

A: Aké to bolo plemeno?

B: Nebol to čistokrvný. Cézar sa volal a nebol čistokrvný.

A: Mali ste veľa kníh doma?

B: Ani nie, ani nie.

A: A boli to také skôr náboženské alebo svetské knihy, čo ste mali?

B: Neboli. My sme neboli tak pobožní.

A: Takže to boli svetské? Tak nejaké romány?

B: Romány a tak. My sme neboli pobožní.

A: Čítali vaši rodičia literatúru, alebo knihy?

B: Tak čítali, ale nie nejak podstatne.

A: A čo zvykli čítať?

B: Nevieľm vám. Otec nič, lebo, lebo otec bol poľnohospodár, on vždy mal robotu. Bud' bol doma a išiel von, alebo išiel do mesta vybavovať, alebo čo aj viem čo. Matka sa starala o domácnosť. Viete, tak to na dedine ten život bol dosť taký, taký obmedzený, nie taký.

A: Niekedy vám aj radili, alebo vám povedali, že by ste si mali niečo čítať? Radili vám, alebo...

B: To v škole najskôr, v škole sme dostali určité knihy, sme museli prečítať.

A: A čítali aspoň vaši rodičia noviny?

B: Nedostali sa k nim. Keď išiel do mesta, možno kúpil, nedostali sa k nim. Všet' tu na dedine nebol.

A: Takže vaši rodičia nechodili tak do knižnice?

B: Nie, nie, nie.

A: Takže vaši rodičia už neboli takí veľmi pobožní Židia?

B: Nie, nie už.

A: To skôr vaši starí rodičia boli takí ortodoxní?

B: Nie už neboli až tak pobožní. Už, už boli. Nehovorím, že nedržali, ale neboli až tak pobožní.

A: A čo dodržiavali z tých židovských tradícií? Viete mi povedať?

B: Tak čo dodržiavali? Tak čo ja viem piatok večer bol taký, že čo ja viem piatková večerná večera sa pri tom modlilo, upiekli sa tie barchesy. Áno? A takto a výročité sviatky keď boli. Ale tak inak, inak nič takého, čo by, čo by stálo za vec, aby som povedal.

A: Boli košér, ako jedli košér jedlo?

B: Tak hovorím vám, že áno, jedli košér jedlo dokiaľ' boli do toho štyridsiateho druhého roku chodil ten rezník rezať hydinu, no alebo sa išlo. Áno, to, to sa robilo.

A: A chodili do synagógy každý piatok?

B: Piatok ani večer nie, sobotu. V sobotu. Ja som tuto v Nitre keď som chodil do gymnázia, som chodil do synagógy, ktorá je aj tu v Nitre, tá je teraz veľmi pekne spravená, to bola neologická, ja som tam chodil, to ma zaujímalo viacej, lebo ortodoxní mali na Párovciach. Pretože tam bol taký chór sa spievalo, tak mňa to jako mladého chlapca viacej bavilo, neboli už taký pobožní. Tam to už bolo také viacej prístupné.

A: Spievali ste aj vy v chóre?

B: Nie, nie.

A: Dodržiavali vaši rodičia doma tradičné židovské sviatky?

B: Áno, áno držali sme. Sviatky sa držali.

A: A môžete mi to opísať nejakú?

B: No tak prakticky sviatky sú bežné, jedine keď, keď bol pásach, že sa macky jedli. Áno? Tých osem dní, vtedy skutočne sa chlieb nejedol u nás, jedlo, jedli sa macky. Macková múka. Nevie, či to poznáte?

A: Áno.

B: Áno, takže toto, to dodržiavali. To dodržiavali. Najmä hovorím, ale do toho štyridsiateho druhého, potom to už všetko, všetko... I keď aj teraz na pásach prídu, donesie sa macková múka, macky z Izraelu a sa aj tu v Nitre predáva v židovskej obci. Takže to aj teraz si kúpime a, a teda zúžitkujeme, len sa to nedrží tak prísne, jak sa to držalo.

A: Boli vaši rodičia členmi židovskej komunity?

B: Áno, boli, áno, áno. Vtedy, ono takto vám to poviem. Vtedy každý bol, lebo aj platili určitý mesačný poplatok. A z toho mesačného poplatku stá obec židovská v tej dedine, alebo v tom meste sa držala.

A: A viete mi povedať, aký bol vysoký ten poplatok?

B: To neviem vám povedať na tú dobu.

A: A zastávali vaši rodičia nejakú funkciu v tej židovskej...

B: Nie, nie, nie.

A: Zastávali vaši rodičia nejaký politický názor, že fandili nejakej politickej strane?

B: Ani by som nepovedal. Všetky tie strany vtedy ani neviem aké boli. Skorej hádam jako poľnohospodári čo ja viem mali bližšie k tej agrárnej strane, lebo jako. Tak to predpokladám, ale lebo, viete jak je to? Tá zastávala záujmy poľnohospodárov, takže asi, asi tá.

A: A boli aj členmi nejakej politickej strany?

B: Neboli, neboli.

A: A takže tiež ani neboli členmi nejakej sociálnej ani kultúrnej organizácie, keď bývali na dedine?

B: Nie, neboli. Neboli. Áno, boli v židovskej organizácii, ale oni neboli, neboli.

A: Vaši rodičia tiež mali dobré vzťahy so susedmi?

B: Mali, celkom iste, to nebol problém.

A: A ich susedia boli Židia, alebo nežidia?

B: Susedia nežidia boli.

A: S kým sa viacej priatelili vaši rodičia, mali priateľov skôr Židov, alebo nežidov?

B: Takto vám poviem. Iste, možno to bolo napolí, ale mali priateľov na dedine bol, boli čo ja viem aj s kňazmi, aj kňaz prišiel na návštevu k nám aj, aj čo ja viem na polovku prišiel, aj aj čo ja viem, na dedine bol notár, potom bol eee taký, jak sa to volá (pani Hechtová – učiteľ aj bol) učiteľ, kántor. Tak stretávali sa takto, ale samozrejme aj niekedy, niekedy čo ja viem, keď bola konkurencia s tými židmi, so židovskými spoluobčanmi, tak možno menej sa s nimi stretávali, jak s tými druhými. Rozumiete ma?

A: Hej. Ja som sa vás už pýtala vlastne na súrodencov vašich rodičov, ale veľmi neviem ešte o súrodencoch vašej mami. Ona mala tú staršiu sestru, čo sa vydala...

B: Súrodenci mami. Matka mala dvoch bratov. Vojtecha a Žigmunda. A prakticky dve dievčence boli.

A: Takže boli štyria?

B: Štyria boli.

A: A viete mi niečo o nich povedať bližšie?

B: No tak vedel by som povedať. No tak tí súrodenci matkini, tí žili, ten Vojtech žil v Preselanoch, u toho žila tá babka, čo som hovoril, tá. A ten druhý brat, ten žil vo Výčapoch, tam, kde matku dali, aby nebola s otcom byť každý deň spolu. No a tí mali deti. Ten Vojtech mal jedného syna, čo vám som hovoril, že padol jako partizán, sa Viliam volal. Ten bol o dva roky starší jako ja, v dvadsiatom druhom rodení. Potom majú sestru, Heda sa volala, tá bola mladšia o rok odo mňa, dvadsiaty piaty ročník, tá, čo som hovoril, že bola v druhom stave a zostala v koncentráku. No a potom tá sestra druhá, tá mala dvoch synov. Jeden sa volal Ladislav a druhý sa volal Tibor a dcéru Iboju. A tá Iboja bola vydatá za jedného lekára do Maďarska Vác, aj tá zostala v koncentráku a... (pani Hechtová –aj s deťmi) aj s deťmi, s dvoma dcérkami. A ten Ladislav, ten zostal v koncentráku a ten Tibor, ten sa vrátil po fronte a s tou Cilkou, čo bola sestra, bývali tu v Nitre pod nami, v tomto byte. Oni tu bývali. Na tých sa pamätám veľmi dobre.

A: A viete mi približne povedať, v ktorých rokoch boli narodení tí súrodenci vašej mami?

B: No tak, čo by nie? Tí boli staršie sestry. Matka bola tisíc osemsto deväťdesiat tri a tí boli o tri, o štyri roky, teda Cilka bola najstaršia, ešte jednu pardón som len dve sestry vrazil. Gizi nény, Giska, tá bola stredná. Tak... (pani Hechtová – dva roky bolo medzi nima rozdiel) No dobre, aj narodenín dva roky? Zomreť zomreli po sebe po dvoch rokoch, ale narodení neviem, či bolo presne dva roky. Ale tak to bolo, to bolo v tých deväťdesiat, osemdesiat deväť, osemdesiat osem.

A: A pravidelne sa stýkala vaša mama so svojimi súrodencami?

B: Stýkala, mali dobré vzťahy. Mali dobré vzťahy, my sme navzájom súrodencami aj bratrancami mali veľmi dobré vzťahy.

A: Takže sa stýkali. Pri akých príležitostiach najčastejšie?

B: Blízko sa bývalo, čo ja viem, v sobotu, keď bolo voľné poobedie sa išlo na návštevu a tak, alebo prišli. To sa stýkalo stále sa stýkalo.

A: Takže vlastne keď ten váš strýko bol ženatý s tou vašou tetou, tak aj s nimi ste boli stále v styku?

B: Áno, to sme boli spolu, áno.

A: Vy ste boli v ktorom roku narodený?

B: Dvadsátom... tisíc deväťsto dvadsať štyri.

A: A kde ste sa narodili?

B: V Preselanoch.

A: Kedy ste.... mali ste mamu doma, tak asi ste nechodili do škôlky.

B: Nie.

A: Nie.

B: Nie.

A: Takže vás vlastne vychovávala mama? Dávala na vás pozor.

B: (pani Hechtová – prv nebola škôlka) Prakticky matka vychovala ma.

A: Vy ste nemali vychovávateľku, že?

B: Nie, nie. Jeden raz, jeden rok som mal vo Výčapoch, keď sme boli, učiteľ'a.

A: Áno, akého?

B: Áno, vtedy som ešte chodil do ľudovej školy a zrejme bolo bývalo treba dochádzať a tak som mal učiteľ'a jeden rok. Ten ma učil a násobilku ma učil.

A: On vás učil všetky predmety?

B: Všetky predmety učil, áno.

A: Keď ste vlastne boli doma, čo ste robili počas celého dňa s vašou mamou?

B: No však nebol som doma, do školy som chodil.

A: Ale keď ste boli maličký, ešte keď ste nechodili do školy. Pamätáte si?

B: Behal som po dvore a hral som gulky a naháňal som loptu a vybíjali som okná.

A: Vy ste boli taký nezbedník.

B: Ale tak s deťmi, no však teda. (pani Hechtová – decká na dedine to tedy bolo, nebolo ja čil) Na dedine po po onom po slame, po kozloch sme behali a tak.

A: A koľko ste mali rokov, keď ste začali chodiť do školy?

B: Šesť.

A: Šesť? My sme sa už bavili, kam ste chodili do školy. Aké boli vaše najobľúbenejšie predmety?

B: Ťažko povedať. Čo ja viem? Zemepis, dejepis.

A: Pamätáte sa na nejakého učiteľ'a, ktorého ste mali rád, alebo naopak, ktorého ste neznášali?

B: Tak, ani sme tuto na gymnáziu sme mali jedného profesora Šüt sa volal, to bol Čech, toho sme mali rád. On nás učil zemepis. To bol taký taký prístupný taký. Chodili sme sa brusliť

(pozn. brusliť = korčuľovať) a on s nami a tak ďalej a tak, to bol taký typ. Nedá sa povedať, tak jak študent, koho mal rád profesora, keď mu dá päťku? Viete, ako to je.

A: Takže takého neoblúbeného?

B: Nie, celkom nie, celkom nie, takého som nemal.

A: Mali ste také nejaké pocity niekedy z vašich spolužiakov, alebo z učiteľov, že by mali antisemitistické názory?

B: Hovorím vám to, do štyridsiateho druhého nie, do štyridsiateho druhého bol veľmi ten vzťah vyrovnaný, nedá sa povedať.

A: Ak vás zdržujem, tak mi povedzte a potom to dokončíme.

B: Nie, nie, ešte hodinu mám čas, potom musím odísť.

A: Dobre. Chcela by som sa ešte spýtať, že či ste mali nejaké privátne lekcie po škole, že či ste chodili na nejaký hudobný krúžok, alebo...

B: Nie, nechodil som na hudobný krúžok, na takéto veci som nechodil, hovorím jedine na náboženstvo som chodil to bolo aj povinné. Sme chodili a potom sme chodili v zime brusliť a v lete kúpať a takto. Nechodil so na takéto nejaké tie krúžky.

A: Kto boli vaši priatelia v škole? Boli to Židia alebo nie?

B: Deväťdesiat percent nežidov.

A: A so všetkými ste mali veľmi dobré vzťahy?

B: Veľmi dobré vzťahy. Ešte aj teraz sa stretávam s nimi niektorými, ktorí žijú.

A: A tých priateľov, čo ste mali po škole, čo ste aj na tej dedine mali, boli to Židia alebo nežidia?

B: Nežidia.

A: Nežidia?

B: Nežidia.

A: Čo ste robili so svojimi priateľmi, keď ste s nimi boli?

B: No čo sme robili? Na dedine, čo sa na dedine robí? Fotbal sme hrali, bicyklovali sme sa, v lete sme sa plávali a tak ďalej, tak jako na dedine bol taký život vtedy v tom období.

A: A keď ste do Nitry chodili do školy, ako ste trávili potom ten čas?

B: No tak som išiel do školy a potom som sa musel učiť.

A: Takže nemali ste veľa voľného času?

B: Nebolo veľa voľného času.

A: Aké ste mali nejaké hobby? Venovali ste sa nejakému koníčku?

B: Hobby som mal to ma poľnohospodárstvo ma zaujímal od mala. Keď som prišiel domov zo školy, zahodil som tašku a už som bol vonku, vo dvore, na rolách. Som bol, tak v podstate takto som mal.

A: Stíhali ste aj počas štúdia na škole nejaké politické, športové alebo kultúrne aktivity?

B: Nie, nie, nie, nie, nie, jedine, jedine keď škola mala nejakú akciu, tak tam sme boli, ale nič takeého.

A: Boli ste členom nejakého klubu?

B: Nebol som.

A: Ako ste vy trávili soboty a prázdniny a sviatky?

B: Soboty, ako robotný deň. Tak čo, však volakedy sme chodili v sobotu do školy.

A: Hej?

B: Na gymnázium (pani Hechtová – neboli voľné soboty) neboli voľné soboty, sme chodili do školy. (pani Hechtová – v sobotu sa išlo do školy, akurát nedela bola a sviatky keď boli)

A: Keď boli nejaké prázdniny, tak nechodili ste napríklad na prázdniny k tetám, alebo strýkom?

B: Dlhodobu nie, dlhodobu nie. Išiel som napríklad do Maďarska, tam na to, do toho Kéd'bodoňu na dva, na tri dni. Brat tam býval často, ale ja som tak išiel a ja som sa viac menej doma zdržiaval.

A: Takže vy ste s rodičmi nechodili vôbec na dovolenky?

B: Nie, nie. Aj rodičia málo chodili.

A: Pamätáte sa na nejaké také udalosti, že keď ste napríklad prvý krát šoférovali auto?

B: Pamätám sa, pamätám sa, keď som prvý raz šoféroval auto. Mali sme auto my už, otec mal auto a teraz neviem, v ktorom roku to bolo, či štyridsať dva, alebo štyridsať jeden. Ja som veľmi rád šoféroval, lebo mali sme (pani Hechtová - štyridsať jeden). Ja som veľmi rád šoféroval, som sa naučil a veľmi rád som šoféroval. Ešte som bol taký malý a mali sme traktor a na tom, jedným slovom ma to zaujímalo. A šofér musel narukovať a s notárom z Jelšoviec otec musel ísť do Bratislavy. Tak ja som išiel, nemal som ešte vodičák vtedy, nič. Ešte pod chrbát som si musel dať eee kufor, aby som (pani Hechtová – dočáhol) lepšie videl, aby som dočiahol a išiel som do Bratislavy, samozrejme do mesta núter sme nešli. Pred Bratislavou sme sa zastavili, takže na to sa pamätám.

A: Aká značka bola toho auta?

B: Škoda.

A: Škoda?

B: Škodovka.

A: A v ktorom roku ju asi váš otec kúpil?

B: Otec ju kúpil podľa mňa v tridsiatom deviatom.

A: Pamätáte sa aj na to, že kedy ste sa prvý krát viezli vo vlaku?

B: Nie, to sa nepamätám. Ja len na to sa pamätám, že ma zobrali rodičia, som bol malý, päť, šesť ročný do Budapešti. A keď sme zastavili v Budapešti na stanici, večer sme prišli a Budapešť bola rozsvietená, to som ja ešte nevidel nikdy. Tak vtedy som povedal rodičom, že jak je pekne rozsvietená, krásna. Rozumiete ma? To prvý raz v živote som videl také rozsvietené mesto.

A: Takže vlastne o tom cestovaní vlakom nemáte také zážitky?

B: Nie, nie, nie. No tak, ja som denne dochádzal, ja som jeden, bolo tak, že som denne chodil z Výčap do Nitry do školy jeden rok. Ale potom som tu býval, lebo to bolo dosť náročné.

A: Ako dlho trvala tá cesta vlakom z Výčap do Nitry?

B: Dvadsaťpäť – tridsať minút.

A: A to ste už o koľkej museli cestovať?

B: No tak sme museli o siedmej som musel odísť z Výčiap, aby sme boli na ôsmu v škole.

A: A domov ste kedy chodili?

B: Tak okolo tretej, pol tretej.

A: Jedli ste s vašimi rodičmi v reštaurácii?

B: Jedol, áno.

A: Porozprávajte mi o tom? Či vám to nejako utkvelo v pamäti a kde to bolo?

B: Na to sa nepamätám, nie. Však to vám neviem povedať presne, tak to. Ale jedli sme ako. To už som bol väčší hádam. Tak keď som išiel do Maďarska s nimi, vtedy sme jedli, no sa nepamätám na to, na tie podrobnosti, ale celkom iste sme jedli v reštaurácii.

A: Chcela by som sa niečo dozvedieť o vašom bratovi, že aké ste mali vy vlastne detstvo s vašim bratom?

B: Tak my sme s bratom nemali zlé detstvo, my sme sa aj dobre znášali. Musím povedať, on bol iný typ trošku. Jeho nezaujímalo poľnohospodárstvo, on bol taký veselší typ. On viacej v tom Maďarsku u tej tetky bol v letnom období a samozrejme do školy do gymnázia chodil v Bratislave. No a dobrý vzťah, my sme sa aj spolu zachránili. My sme sa spolu zachránili samozrejme, každý iným spôsobom, ale spolu sme prešli do Maďarska do Budapešti a tam sme sa zachránili. (pani Hechtová - z Bratislavy ste išli pešo?) Z Bratislavy sme išli pešo, no až do až do...

A: Mohli by ste mi porozprávať, ako to celé bolo?

B: Ale áno však, čo by som nemohol. Po povstaní, keď sa likvidovali povstanie, bolo treba niekde ísť, lebo nemohli sme sa domov vrátiť, to bolo august v štyridsiatom štvrtom. Takže sme išli potom do Bratislavy a v septembri v Bratislave sme, to vám prsrne nepoviem, niekto nás tam doporučil za určitú finančnú odmenu, nejakého prevádzčača.

A: Aká bola tá finančná odmena?

B: Dneska sa nepamätám, ale v tej dobe okolo desať tisíc, okolo desať tisíc, to bolo za obidvoch. A ten nás previedol z Bratislavy na druhú stranu do Maďarska. Večer sme prišli na hranice a v noci sme prešli.

A: Ako ste prešli?

B: Peši.

A: Peši?

B: Peši. Oni už to poznali, rolami, medzi kukuricami. (pani Hechtová – prevádzčači) Nás previedli pekne a prešli, previedli nás do jedného domu a v tom dome nás odovzdali a tam sme do rána prespali a ráno sme chceli ísť na vlak, len v tej dobe práve bombardovali v Bratislave Apolku a vlak nešiel. Tak prišli tí maďarskí žandári, s tými kosírkami a legitimovali nás. Mali sme falošné papiere my, lebo brat pred tým už v Budapešti chodil na

veterinu. A on mal so sebou nejaké, musel potom z Pešti prísť domov, lebo on tam tiež tam nemohli Židia chodiť, lebo už tu nemohli, ale v Maďarsku ešte mohli. No a doniesol nejaké papiere aj mne nejaký papier dal, len ja toľko viem, museli sme od tiaľ odísť. Brat hovorím najmä, on bol ten, ktorý, on bol starší. Tak tí bilaši prišli, teda tí ti žandári s tými kosírkami, tak hovoril mi, tu nemôžeme zostať, lebo oni ešte raz prídu. Lebo boli sme podozrivý, tak sme odišli. Vrátili sme sa do toho domu, ale mali sme pomerne strach, lebo začínalo byť svetlo, že nás niekto vidí. Tak tí boli veľmi slušní a nechali nás, ale na povale sme boli celý deň. A potom večer sme sa zobrali a od tiaľ sme išli sedemdesiat kilometrov peši do Ďöru (pozn. Gyuru). A z Ďöru sme sa dostali potom do Budapešti a v Budapešti sme sa zachránili obidvaja.

A: Potom z Budapešti ste išli na Slovensko?

B: No z Budapešti po fronte, potom. V máji až.

A: A v Budapešti, tam ste kde žili? U tej tety?

B: Tam sme žili u jednej na byte, na byte pod falošným menom. Ja som sa volal Tót Jánoš Pál. Mám ešte papiere od toho. A tak tam potom sme sa zachránili. (pani Hechtová – Prác bol bombardovaný) No dobre, však to je iné, mňa chytili ňílaši a ma pustili a jedným slovom, ten život... ale zachránili sme sa.

A: A ste spomínali, že vás prevádzачi dostali do Maďarska, koľko bolo tých prevádzачov?

B: Jeden.

A: Jeden?

B: Jeden.

A: A tá rodina, u ktorých ste sa schovávali tam spočiatku? To boli nežidia?

Kazeta č. 2 - strana „A“

B: Nežidia, tí od nás nepýtali nič.

A: Keď ste žili v tej Budapešti, tak aj ste tam nejak pracovali, aby ste si vedeli zabezpečiť?

B: Nie. Takto vám poviem. My sme mali falošné papiere a brat mal legálne papiere z tej vysokej školy veterinárnej, ale potom ho od tiaľ vyhodili. Ale papiere mu zostali a on tam poznal toho takú, sa tomu hovorí pedeleš, taký ten, ten taký, taký posluhovač a ten on nám orazítkuval papiere, tak sme na tých falošných papieroch žili a žili sme tak. Nerobili sme, však nemohli sme robiť, lebo sme nemali povolenie, ale na tých papieroch sme žili.

A: A z čoho ste žili?

B: Z čoho sme žili? Mali sme niečo so sebou, mali sme niečo so sebou. Samozrejme biedne, ale raz denne sme jedli, ale prežili sme.

A: Teraz by som prešla vlastne na takú časť o vašej výchove, keď ste boli malý. Ktoré židovské tradície ste vy dodržiavali, keď vy ste boli dieťa?

B: No tak eee viem, že cirkevné sviatky sa dodržiavali. V sobotu sa to dodržiavalo, tak nás viedli k tomu, ale nie nejak moc. Neboli sme my až tak pobožný, viete? My sme boli tak, taká stredná vrstva, taká, taká neológska vrstva, taká.

A: Ako často ste chodili do synagógy?

B: Do kiaľ, v Nitre som chodieval, to sme chodievali. (pani Hechtová – v synagóge).

A: Do synagógy?

B: Jaj do synagógy? No v sobotu. V piatok večer, lebo v sobotu sme išli do školy.

A: Aha. Často ste sprevádzali vášho otca, keď išiel do kostola, do synagógy?

B: Keď som bol doma vo Výčapoch, vtedy áno. Išiel som s ním.

A: Študovali ste hebrejčinu, alebo náboženstvo v škole?

B: Nie, nie v škole nie, len som chodil na, na náboženstvo učiť sa, učiť sa písmená, reč, to som chodil tu v Nitre.

A: Takže chodili do chederu alebo do ješivy?

B: Nie, nie, nie, nie, nie, nie.

A: Učili vás vaši rodičia? Napríklad judaizmus, alebo...

B: Nie, nie. Znova vám hovorím, neboli tak pobožní. Oni tiež neboli pobožní.

A: Takže vlastne ani ste potom s otcom neštudovali, nečítali ste počas Sabatu z knihy?

B: Nie, nie, nie. Tak išli sme do kostola, tam sa modlilo, po kostole sme išli domov.

A: Mali ste barmiteva?

B: Jako barmicve?

A: Áno, barmicve, hej.

B: Mal som.

A: Mali ste?

B: Mal som.

A: Môžete mi o tom porozprávať?

B: No tak, mal som trinásť rokov, vtedy som chodil do gymnázia a vo Výčapoch som mal barmicve, áno. Tak som bol, sme boli v kostole a potom bola hostina, mal som takú reč, jak sa to hovorí a v kostole sme sa aj predmodlili, čo treba, čo u Židov je. Mali sme, mali sme.

A: A z čoho pozostávala tá osva potom?

B: Tak bol spoločný obed, tak sa zavolali najbližšia rodina, známi a tak, tak to bol taká, taká slávnosť.

A: Aj vám niečo podarovali?

B: Tak dostal som zaručene nejaké dary. Tak čo ja viem, už sa nepamätám presne, fotoaparát, hodiny a oblek nový a takto. Dostal som, áno. Aj od, od rodinných príslušníkov, teda po otcovej a po matkine stránke.

A: Ktoré sú vaše najobľúbenejšie sviatky a prečo?

B: Sviatky nelúbim.

A: Nie? Nemáte rád sviatky?

B: Nie, nie. Tak ja vám to mám povedať? No tak neni som nadšený zo sviatkov.

A: A z akého dôvodu?

B: No lebo treba dodržiavať určité pravidlá, neni ste tak volný a.

A: Takže to vám prekáža na tých sviatkoch?

B: To mi prekáža, áno.

A: Akú prácu ste vykonávali, keď ste už boli vlastne dospelý?

B: No tak, bol som. Hovorím vám. Bol som v poľnohospodárstve, som potom našiel, teda vzhľadom na to, že nastal Slovenský štát nám poľnohospodárstvo zobrali. Vytvoril sa tam, vtedy sa tomu hovorilo fond národných majetkov a u nich som bol zamestnaný až do doby, kedy som v štyridsiatom štvrtom musel odísť, no a v štyridsiatom štvrtom som odišiel v septembri a v štyridsiatom piatom v máji som sa vrátil a vtedy som znova išiel do zamestnania na ten fond. Potom som robil v poľnohospodárstve, som bol správcom štátnych majetkov, potom som prešiel do od štátnych majetkov som prešiel do Nitry na inšpektorát štátnych majetkov, potom som prešiel do cukrovare a v cukrovare som bol tridsať sedem rokov zamestnaný. A vtedy som išiel do dôchodku.

A: A akú funkciu ste tam vlastne mali?

B: Tam som mal, v cukrovare som bol vedúci oddelenia nákupu surovín. Tiež poľnohospodárska činnosť, cukrová repa, zelenina a ovocie.

A: Bavila vás tá práca?

B: Bavila, bavila.

A: Mali ste konflikty v práci kvôli tomu, že ste Žid?

B: Nie, nemal som.

A: Ani počas toho vojnového obdobia?

B: Tak počas vojnového obdobia musím povedať, bol som na dedine, riadil som to poľnohospodárstvo, ale nemôžem povedať, že by zamestnanci boli voči mne nejaký arogantní, lebo čo. Nie, nie.

A: Ani potom už po vojne ste nemali s nimi....

B: Po vojne som nemal, po vojne už nebolo vôbec nič.

A: Kto boli vaši priatelia? Boli to väčšinou... Bolo pre vás dôležité, aby vaši priatelia boli Židia, alebo ani nie?

B: Nie, nie, nie.

A: Ani tak neskôr, keď ste už boli dospelý?

B: Ani keď boli dospelý, nie. Nie, nie, to nepovažoval som to za prioritu, alebo čo.

A: Áno. Takže vlastne nebolo pre vás ani dôležité, že či je aj vaša manželka Židovka?

B: Manželka neni Židovka.

Tak pre mňa nie. Pre mňa nie. Pre mojich, pre matku, ktorá sa vrátila a žila, čiastočne mala určité výhrady, ale na ostatky súhlasila s tým. Brat nemal tiež problémy s tým, takže oni tiež nám išiel v ústrety, takže viac menej neboli problémy.

A: Takže vlastne potom vaša mama akceptovala, že ste si vzali vašu manželku?

B: Akceptovala, však žila s nama spolu, takže tu v tomto byte žila s nama spolu, akceptovala. A potom už bolo všetko v vrcholnom poriadku.

A: To som sa dopyčula a vlastne vy ste sa oženili pre tým, než bola vojna? Vy ste sa kedy zosobášili?

B: Nie, až po vojne. Po vojne.

A: V ktorom roku? Môžem vedieť?

B: (pani Hechtová – päťdesiat dva). B: (pani Hechtová – V päťdesiatom druhom.)

A: V päťdesiatom druhom? Ako ste sa vy dvaja zoznámili?

B: Na dedine sme bývali.

B: Tak, jak mladý chlapec, býval som na dedine viac menej, sa mi lubila, tak som začal za ňou chodiť. Z chodenia potom nastalo to, že sme sa postupne samozrejme medzičasom ja som musel odísť zachraňovať si život, no a keď som sa vrátil, bol som s ňou v styku do istej miery. Jedine krátke obdobie šesť mesiacov sme nevedeli o sebe, vtedy som bol v Budapešti a vrátil som sa po oslobodení domov a potom, tak prišlo k tomu, že sme sa zobrali.

A: Áno?

B: Tam, kde sme bývali, jej otec bol zamestnancom u môjho otca, tam som sa s ňou zoznámil. (pani Hechtová – Nechodili sme nide. Neboli zábavy, neboli jak čil je) Tam som sa s ňou zoznámil a vlastne už som bol, už som ju poznal, keď som odchádzal, som musel odísť a počkala na mňa.

A: Takže vám padla do oka vaša manželka?

B: Áno.

A: Môžete mi ešte porozprávať o vašej pani manželke, že ako sa volá?

B: Hedviga, Hedviga sa volá. Heda.

Vozárová.

A: A krstné meno?

B: Jáj, Heda, Hedviga, Hedviga. Krstné, priezvisko som myslel, áno.

A: V ktorom roku bola vaša pani narodená?

B: V dvadsiatom piatom. Tisíc deväťsto dvadsať päť.

A: Jej rodný jazyk je?

B: Slovenčina.

A: A môžem vedieť, že aké má dosiahnuté vzdelanie?

B: Stredoškolské.

A: Stredoškolské. A akej profesii sa venovala?

B: Robila, bola zamestnaná. Robila v banke.

A: V banke?

B: Robila v banke, áno.

A: A akú funkciu ste tam vykonávala?

B: Referentku (pani Hechtová – referentka).

A: Takže a viete niečo o rodičoch vašej manželky?

B: Tak samozrejme, no šak som ich poznal.

A: Poznali ste dobre, alebo poznáte dobre rodičov vašej manželky? Aké ste mali s nimi vzťahy?

B: Ešte raz? Rodičov?

A: Rodičov manželky.

B: Poznal som, poznalo som dobre. A pomerne, najmä jej matkou, s babkou som mal veľmi dobré vzťahy. To bola jedna veľmi rozumná žena, mala takú prirodzený rozum, taká prirodzený vzťah, s tou som vynikajúce vychádzal. Aj s jej otcom, ale tam už tie vzťahy neboli až tak dobré, ale s jej matkou som mal veľmi dobré vzťahy. A čo sa týka jej súrodencov, s najstarším bratom, ten bol tiež taký, taký typ. So všetkými sme vychádzali, vychádzam, ale však ona zostala už sama zo súrodencov, tí zomreli, ona bola jako sama dievča, chlapi boli.

A: Porozprávate mi to?

B: Šak boli zamestnaní, otec bol zamestnaní u môjho otca, matka bola domáca. Mala päť, ona štyroch súrodencov (pani Hechtová – Štyroch súrodencov, chlapcov). Piaty boli, ona bola samé dievča, štyroch chlapcov. Bohužal' už nežije z nich nikdo. No a matku, otec zomrel skorej a matka, tá chodila k nám sem do Nitry. To bola veľmi jedna solídna žena. Inteligentná, tak vrodenu intelienciou mala. To sa musí povedať.

A: Takže vlastne kresťanská rodina?

B: Áno.

A: A my sme sa vlastne bavili o tom, že vaša manželka nie je Židovka?

B: Nie, nie, nie. Nikdy ani nebola, ani som ju nepresviedčal, čím sa narodila, tým nech je.

A: A nemali ste vôbec problémy kvôli tomu, že každý ste iného vierovyznania?

B: Nie, nie, nie. Nikdy nie, ani dneska nie. Ja ju aj vyprovadím aj vezmem autom do kostola. Prečo? To je jej vec. (pani Hechtová – Každý to svoje drží).

A: Áno.

B: Prečo by som ja mal tomu brániť?

A: A nenapadlo vás niekedy, že vy by ste buď konvertovali na kresťanstvo alebo vy na židovstvo?

B: Nie, nie. Ja som povedal jednu vec, čím som sa narodil, tým som. Nemá to význam, není som pobožný ani tu a nebol by som pobožný ani tam, nedržal by som to. Boli aj ponuky pred frontou, či neprekrstí, ale to nemá význam. Rozumiete ma? Aj tak som sa narodil Židom, Židom som. No, rozumiete ma? Aj keď by som prekrstil, aj tak nikto to neuzná.

Tak pre mňa nie. Pre mňa nie. Pre mojich, pre matku, ktorá sa vrátila a žila, čiastočne mala určité výhrady, ale na ostatky súhlasila s tým. Brat nemal tiež problémy s tým, takže oni tiež nám išiel v ústrety, takže viac menej neboli problémy.

A: Takže vlastne potom vaša mama akceptovala, že ste si vzali vašu manželku?

B: Akceptovala, však žila s nama spolu, takže tu v tomto byte žila s nama spolu, akceptovala. A potom už bolo všetko v vrcholnom poriadku.

A: Vám sa vlastne deti narodili až po tom päťdesiatom druhom? Koľko máte detí, ak sa môžem spýtať?

B: Jedného syna máme.

A: Syna iba máte?

B: Áno. (pani Hechtová – padesát tri, v päťdesiatom piatom sa narodil)

A: V päťdesiatom piatom? A vychováate ho v akom duchu? V kresťanskom alebo židovskom?

B: (pani Hechtová – Čo sa dalo vychovávať vtedy? tak tuto?) Počúvajte ma, mám vám byť úprimný? Obojstranne, nikto mu nič nepovedal. (pani Hechtová – Viete, ako je to? Nebolo to tak.) Drží aj Vianoce keď máme, ideme spolu, majú to vždy, ale nebol pobožný, nedrží ani jednu, ani druhú vieru. (pani Hechtová – Ale šak tedy sa ani nedalo, lebo však tedy sa právdka do školy by nebol by sa dostal do školy). Rozumiete ma? Ale... (pani Hechtová – To bolo brzdené, on mal, mal dosť bol prenasledovaný za to, že že on) On mal problémy, že, že otec mal môj role a tak ďalej, tak mal problémy. Viete? (pani Hechtová – On, on sa ťažko dostal na vysokú školu).

A: A čo vyštudoval váš syn?

B: Medicínu.

A: Medicínu? No to je výborné.

B: (pani Hechtová – Ešte má jedného syna on)

A: Áno?

B: Áno, áno.

A: Koľko rokov má váš vnuk?

B: Dvadsať tri.

A: A ako sa volá váš syn?

B: Peter.

A: Peter? Takže máte z neho radosť.

B: Máme radosť, veľmi dobrý chlapec, slušný chlapec.

A: Ktoré také židovské sviatky, stále sa vás to pýtam do kola, ale ktoré ste vykonávali vo vaej rodine pred vojnou? (pozn. asi irelevantná otázka, keďže informátor nebol pred vojnou ženatý a nemal založenú vlastnú rodinu)

B: Tie, čo boli výročné. Tie sa držali, výročné sviatky, inak sa nedržalo.

A: Oslavovali ste aj kresťanské sviatky ako Vianoce alebo Veľkú noc?

B: Vianoce vždy sa oslavovali, aj keď sme boli na dedine. To Vianoce vždy boli, pretože aj deťom sa dávali cukríky, zamestnaneckým deťom a tak ďalej. No a čil na Vianoce vždy,

dokial bol menší Danko, oni chodili sem a teraz my ideme k nim a vždy Vianoce sa. Vianočné sviatky sa vždy spolu rodina oslavovala.

A: Takže to tak vyzerá normálne, ako inde, že sú darčeky, je vianočná večera...

B: Áno, na Vianoce áno. Všetko normálne, všetko normálne. (pani Hechtová – Všetko normálne sa chystá).

A: A môžete mi povedať, aké menu máte na Vianoce? Čo jete?

B: Čo jeme? Normálne, čo sa je. (pani Hechtová – Oblátky) Ryba, vždy kapra, bez kapra sú neni Vianoce.

A: Nerobíte pupáčky, alebo niečo také?

B: Pupáčky robili sa. (pani Hechtová – Áno. Pupáčky sa robá. Hríby sa sušené robívali volakedy, sa varilo. Volakerí aj kapustnicu či ja vím, kapustnicu, no akurát, čo spravíme ten šalát k tej rybe.)

A: Máte vlastne.. Kedy ste prvý krát mali také zážitky s tým antisemitizmom, že ste pocítili na vlastnej koži nejaké také narážky?

B: Tak, to je zaujímavé. Ja som tridsať sedem rokov bol v cukrovare, nedá sa povedať, že. (pani Hechtová – Ale tak, no šak. Do očí nikto nepovedal, za chrbát on nepočul). Do očí nikdy. Mimo očí čo, ale som mal dosť funkciu vysokú a tak nedá sa povedať, že by som bol až tak. Ja som s ľuďmi vychádzal. Snažil, síce som bol prísny, ale ja som sa snažil s ľuďmi vychádzať, nebol som nejaký arogantný a tak ďalej, ale tak. Viete? Iste je do určitej miery antisemitizmus, ale nedá sa povedať, že by, že by bol tak hlboký. Aspoň ja to necítim. No.

A: A tie vaše prvé skúsenosti, dá sa povedať, že nastali až keď boli tie zákony proti Židom?

B: Tak vtedy to, vtedy to začalo. Vtedy to, to začalo. Viete? Vtedy to bolo veľmi nepríjemné, keď ma zo školy vyhodili, lebo nás zavolať riaditeľ a povedal. Rozumiete ma? To bol taký, menejcenný sa človek cítil. Viete? No ale čo sa dá robiť. Taká bola doba. Takto sme to chápali, až potom sme na to prišli, no ale bolo to tak.

A: Áno, Aké mali vlastne tieto protižidovské zákony vplyv na vašu rodinu?

B: No tak taký vplyv, že osemdesiat percent zostalo v koncentráku. Matka sa vrátila, otec zostal v koncentráku, takého chorého, ťažko pohyblivého ho zobrali do Sachsenhauzenu do plynovej komory. Prakticky z našej rodiny sme sa vrátili brat so mnou, matka sa vrátila, tú zachránili. Tá sa dostala potom do Švédska, ale v koncentráku, tá akcia grófa Bernadoteho bola, tak sa dostala tam. Už myslela, že neprežije, mala zápal pľúc a zápal pohrudnice, tam ju v Švédsku zachránili. No a prakticky dve tetky sa vrátili a jeden bratranec, to ostatné všetko ostalo tam. (pani Hechtová – Ale Vera sa vrátila, Vera). No áno, tí sú v Izraeli. (pani Hechtová – Tí sú v Izraeli.)

A: A môžete mi povedať, v ktorom koncentračnom tábore bola vaša mama?

B: Mama bola v Sachsenhauzene a potom bola v Buchenwalde.

A: Takže vy ste mali s bratom to šťastie, že vy ste sa do koncentračného tábora nedostali.

B: My sme do koncentračného tábora nešli, my sme odišli do povstania, z povstania do Bratislavy a do Maďarska a v Maďarsku sme sa zachránili.

A: A ako ste vlastne tie prvé vojnové roky vy trávili? Kde ste boli? Tie prvé vojnové roky?

B: Do ktorého roku?

A: Čo ja viem, do toho štyridsiateho. Kedy ste boli v tej Budapešti?

B: V štyridsiatom štvrtom v septembri sme odišli.

A: No a do vtedy ste...

B: Do vtedy som ja bol normálne zamestnaný na štátnom majetku.

A: A vám nezobrali majetok, čo ste mali?

B: Zobrali, zobrali, pravdaže. Zamestnanec som bol.

A: Takže aj to bol ďalší vplyv tých protižidovských zákonov, že vám znárodnili...

B: Zobrali, všetko zobrali, všetko. Všetko zobrali, všetko zobrali. Ale tak zamestnaný som bol, tak to ešte.

A: Počas toho obdobia, mali ste vy s vašimi príbuznými nejaké kontakty? Počas toho vojnového obdobia, keď vy ste boli, keď vaša mama bola potom v koncentračnom tábore, alebo s inými príbuznými?

B: Tak nemali sme, lebo sme nevedeli o nich, však sme nevedeli o nich. Matka bola v koncentráku, my sme boli v Maďarsku a až potom, v štyridsiatom piatom, keď sa oslobodila Budapešť, vtedy sme chodili na veľvyslanectvo Československa, vtedy sme sa postupne dozvedávali, že (pani Hechtová – Kto ostal) kto ostal. Matka bola v Švédsku a keď prišla k sebe trošku, napísala list nášmu gazdovi, čo bol u nás zamestnaný a ten nám doručil ten list a tak sme sa spojili s matkou.

A: Takže nejaké správy o nej, že ako sa má, tak set vôbec nevedeli?

B: Nie, to vôbec nie.

A: Ani o sesterniciach, ani o...

C: Nič, nič. To až po vojne, keď sa vrátili sme sa dozvedeli, kto sa vrátil, kto sa nevrátil.

A: Vy ste vlastne boli preč od toho septembra štyridsiateho štvrtého a kedy ste s potom vrátili naspäť na Slovensko?

B: V máji štyridsať päť.

A: V máji štyridsať päť? Keď ste sa vrátili na Slovensko, ako si na to spomínate?

B: Tak, viete. Prišli sme, zachránili sme si život. Bola to taká mimoriadna, mimoriadna udalosť, ale svojim spôsobom... (pani Hechtová – Každý bol rada, že si život zachránil.)

A: Kam viedli vaše prvé kroky, keď ste prišli na Slovensko?

B: Domov som prišiel, do Výčiap.

A: Do Výčiap?

B: Do Výčiap sme prišli.

A: A tam, kto žil?

B: Tak prakticky som prišiel, sme prišli do toho bytu, kde sme bývali, ten bol prázdny a tam, tam sme začali.

A: Tam ste boli?

B: Áno.

A: Ako ste sa vlastne dozvedeli, že tá vojna už skončila?

B: No jak sme sa dozvedeli? Boli sme v Budapešti my, no a februári Budapešť bola obsadená, bola oslobodená. No a potom sme sledovali už, tak sme vedeli, že kedy skončila vojna. To už sa vedelo. Tak sme, tak sme už potom sa dostali domov. (pani Hechtová – No ale však až v máji ste sa dostali.) Až v máji, no však v máji skončila vojna.

A: A hovorili ste, že osemdesiat percent vašej rodiny sa bohužiaľ nevrátilo.

B: Áno.

A: Viete presne presný počet členov vašej rodiny, ktorí sa vrátili?

B: Ktorí sa vrátili?

A: Ktorí sa vrátili, hej.

B: Ktorí sa vrátili? Tak matka sa vrátila, my dvaja sme sa vrátili, Cilka, Gizka sa vrátila, Tiborko, šest', Vera, Eta (pani Hechtová – Frici) Frici. Osem, deväť sa nás vrátilo. Teda z tej veľkej rodiny.

A: Takže po návrate domov ste našli v tých Výčapoch opustený váš byt?

B: Tak byt, však tam bol (pani Hechtová – Vyrabovaný)vyrabovaný. Tam boli... (pani Hechtová – Gardisti všetko, čo mohli pobrali) Áno, ale však no.

A: A vlastne bol vyrabovaný ten dom, keď ste sa vrátili. Ako vyzerala tá dedina po vojne, keď ste sa vrátili domov?

B: Tá dedina nič, tam vojna prebehla, nič sa nestalo.(pani Hechtová – Tam celkom dobre to prešlo.)

A: A ako, ako potom tá komunita vyzerala?

B: Už tá komunita, už nebola. Už nebola. Už prakticky do Výčiap sa mimo nás, Árvin sa ešte vrátil a nikto. No dobre, tak áno, Árvinova rodina, Káčerova rodina. Takže, prakticky.

A: Kedy a ako ste sa vlastne dozvedeli, čo sa stalo s vašou rodinou?

B: Tak dozvedieť sme sa tak dozvedeli postupne už potom, jak sa vracali sme sa dozvedeli. Čo ja viem, to že otec môj zostal aj presný deň viem, kedy, prišli dvaja Nitrančania domov, s ktorými on tam bol, nám odkázal s bratom, aby sme spolu dobre nažívali, aby sme sa držali, on sa už nevráti, on vedel, že ide do plynovej komory. Tak odkázal, tí nám to povedali, ešte aj deň nám presne povedali. Dvadsiateho šiesteho na Vianoce.

A: Koľko rokov mal váš otec, keď zahynul?

B: Šesťdesiat.

A: Ako vlastne reagovali vaši nežidovskí susedia, keď ste sa vrátili?

B: Ťažko povedať, no tak ja som sa vrátil k nám domov, takže necítil som nejaký odpor, ale viete. Tí, čo mali krv na prstoch, gardisti a tak ďalej, tí nemali veľkú radosť z toho. Si mysleli, že sa budeme nejak nad nich vracat' to a tak ďalej, tak ale na dedine boli traja, štyria takí, takí vyložení gardisti. Ostatní ani nie.

A: Takže...

B: (pani Hechtová – V Nitre ich bolo viacej) Tak v Nitre áno, tak to bolo mesto.

A: Čo sa stalo vlastne s vašim rodinným majetkom a domom? No dom ostal, ale...

B: Ostal, ale potom. Takto, však potom to zobrali štátne majetky. HAS. Prišiel rok štyridsať deväť, to zobrali štátne majetky a tí to zbúrali. Takže tým končili.

A: A potom sa vám už nevrátili po osemdesiatom deviatom tie majetky?

B: Nie.

A: Vôbec ste neboli rehabilitovaný?

B: Jáj. Boli sme rehabilitovaní, boli sme, ale však to bolo zbúrané, takže.

A: Áno.

B: Boli sme reštituovaní, reštituovaní sme boli. (pani Hechtová – Role, a to všetko bolo Zničené) reštituovaní sme boli.

A: A ako ste potom začali svoj život po vojne?

B: Bol som zamestnaný a jak som vám povedal, bol som na štátnych majetkoch správcom, potom som prišiel na štátny majetok na inšpektorát tu do Nítry, potom som prešiel do cukrovaru a tam som tridsať sedem rokov bol zamestnancom som bol.

A: Takže vlastne po tej vojne nebolo problém, aby ste sa opäť zamestnali vo vašej profesii?

B: Tam, tam kde som prišiel, ten fond, čo mal zbraný poľnohospodársky majetok, ten ma zamestnal. To nastúpil som tam, kde som aj bol.

A: A v ktorom roku to bolo?

B: V tom štyridsiatom piatom.

A: A vlastne ako to potom pokračovalo vo vašej rodine po tej vojne? Ako to fungovalo?

B: Tak jak to pokračovalo? No tak matka sa vrátila, tá žila so mnou spolu, no a tetky tie žili tiež, tam sa im vrátil, jednej tetke sa vrátil jeden syn tej Cilke, tá žila s tým. Tá druhá tetka, stratila muža, stratila syna, tá žila s nimi spolu. No a títo Ádleroví, čo hovorím Verka a (pani Hechtová – Tí odišli) tí odišli do Izraela.

A: Nemali ste aj vy niekedy nejaké nutkanie emigrovať?

B: Ťažko sa dá povedať. Aj, hádam jak ja aj mladý, hádam by som aj bol išiel, ale mal som matku. Tú by som nebol nechal tu samu.

A: Mali ste potom dôveru k tým politickým stranám, ktoré nastúpili?

B: Nikdy ma nezaujímala, nikdy som nebol členom strany žiadnej. Nikdy ma to nezaujímalo, ani, ani, ani dnes by som nešiel. Nezaujímalo ma to.

A: Máte, spomínali ste, že tí rodinní príbuzní odišli do Izraela, a máte aj nejakých známych, ktorí emigrovali do Izraela alebo na západ?

B: No tak, známych mimo rodiny ani nie. Túto rodinu, čo mám. Tak aj zo strany Hechtových mám tri sestranice v Izraeli. Verku, Etu a druhú Etku.

A: Aký vlastne máte z toho pocit, že tam odišli?

B: Tak čo vám mám povedať? No tak podľa môjho názoru nikto sa im nevrátil z rodiny, boli mladí, rozhodli sa. (pani Hechtová – Nemali ľahký život.) Viete, ťažko žili tam a dneska zase nemajú ľahký život. Ale sa rozhodli ísť tam, tam už majú založené svoje rodiny. Ťažko povedať.

A: Vlastne vy ste iba jeden krát ženatý?

B: Áno.

A: Nemali ste pred tým manželku?

B: Nie, nie.

A: Vyše päťdesiat rokov? To je veľmi pekné. Chcela by som sa ešte spýtať, ako ste sa vy zoznámili s vašou manželkou?

A: Môžete mi opísať, ako vyzerala vaša svadba?

B: Tak svadba bola civilná na mestskom úrade tu v Nitre v úzkom rodinnom kruhu. Žiadna veľká svadba, žiadna. Jej najbližší súrodenci, rodičia, najstarší brat môj brat. Jedným slovom v úzkom rodinnom kruhu.

A: Áno a vaša manželka mala čo oblečené?

B: Bola v kostýmiku, v kostýmiku bola.

A: A vy, nemali ste na sebe tiež nič také tradičné?

B: Nie, nie, nie. Normálne oblek, žiadne, žiadne.

A: A mali ste aj nejakú väčšiu svadobnú hostinu?

B: Hovorím, v úzkom kruhu sme potom mali obed a večer sme ešte boli spolu a tým to končilo.

A: Ešte raz. Bratov mala?

B: Bratov mala.

A: Vy ste už poznali vašu manželku pred tým... Viete, čo ona robila pred tým, než ste sa zobrali?

B: Tak bola na dedine, pracovala, pracovala a potom jak sme sa zobrali ešte si dokončila strednú školu a potom pracovala v banke.

A: A koľko rokov pracovala v tej banke?

B: (pani Hechtová - Tri.) Tri roky, tri roky si pracovala, potom, potom ja by som ani nebol vedel povedať. Potom sme mali syna, potom bola doma (pani Hechtová – Syna, som bola doma.) a potom išla do až keď syn išiel na vysokú školu, aj na strednej škole ešte, lebo bola matka bola moja a nebola zdravotne najlepšie na tom, tak bolo treba, aby niekto bol doma a potom išla do zamestnania, tam bola zamestnaná u Sazky Športky až do kedy išla do dôchodku.

A: A to bolo asi koľko rokov?

B: No tak ona mala, bola zamestnaná celkom, všetky roky dohromady, keď sa zobrali, bola zamestnaná dvadsať päť rokov.

A: A dodržiavali ste, už vy keď ste mali rodinu svoju po vojne nejaké židovské sviatky?

B: Tak židovské sviatky aj teraz ešte dodržiavame čo sa týka, keď je Pésach. Áno? Teda céder večer keď je, to sme dodržiavali aj dokiaľ matka žila, dokiaľ bratranec žil a to zostalo to tradične dodržiavam aj teraz. To držiavam aj teraz, ten večer, to je tak, to u nás keď to poznáte sa nemá osem dní jesť chlieb, ale ten, ten večer dodržiavame, tam príde aj, tam je rodina spolu, aj aj syn príde.

Kazeta č. 2 – strana „B“

A: Slávite tieto židovské sviatky v synagóge alebo v domácom prostredí?

B: Ideme, ideme do synagógy vtedy, i keď problematicky ideme do synagógy, pretože v Nitre je ešte židovská náboženská obec a dosť ťažko vieme zabezpečiť desať členov, lebo u nás je to zvyk, že desať členov musí byť. Ale vždy sa zabezpečilo, príde jeden predmodliaci z Bratislavy a vždy sa na tie sviatky na Nový rok a na tieto sviatky sa to dodržiava, aj Dlhý deň keď je. Na tie sviatky sa to dodržiava, vtedy je aj v kostole sa modlí.

A: Dodržiavate aj Vianoce aj Veľkú noc?

B: Tak to je automaticky, to na Vianoce vždy ideme synovi, tam je aj vianočný stromček a tam zas sa zídne celá rodina a slávi sa. Vianoce áno. Veľká noc, tak Veľká noc už, to už každý doma. To už len polievať sa chodí, to už.

A: Takže vy chodíte aj polievať?

B: Tak ja som keď som bol mladší chodil, najmä pokiaľ som bol zamestnaný, ale teraz vždy príde vnuk poliať babku.

A: Máte taký zvyk, že len polievate, alebo aj šibete?

B: Prakticky (pani Hechtová – Polieva sa) polievať sme nikdy nepolievali, eeee nešibali. (pani Hechtová – Nešibali.) Nešibali sme.

A: Máte na Veľkú noc nejaké tradičné jedlá? Ktoré špecificky iba raz za rok podávate?

B: Na Veľkú noc. (pani Hechtová – Na Veľkú noc, no tak) šunka je. (pani Hechtová – Šunka, vajíčka sa robívali, vajíčka a také sa robil z vajíčok, taká plnka) Viac menej šunka a tak. Klobáska a tak.

A: A ešte sa chcem spýtať na vašu manželku, že ona, keď pracovala, tak tá, vieme, že počas socializmu ľudia museli viac menej sa museli angažovať politicky, že sa museli prihlasovať vlastne do...

B: Nebola v strane.

A: Neboli ste? Ani vy ste neboli v strane?

B: Nie.

A: Vy ste vykonávali aké zamestnanie po vojne?

B: Ja som bol, hneď po vojne som bol na štátnych majetkoch jako správca, potom som bol na štátnych majetkoch v Nitre na inšpektoráte jako agronóm a v päťdesiatom druhom som prešiel do cukrovare a v cukrovare som bol tridsať sedem rokov, až od tial som išiel do dôchodku. No potom ešte som robil u jednej nemeckej firmy tu na Slovensku, to už bolo oslobodení, teda po oslobodení už po osemdesiatom deviatom, teda oslobodenie to bolo oslobodenie až do kedy som išiel do dôchodku. Teda celkom som prestal robiť pred tromi rokmi. Pred tromi rokmi, čiže dva tisíc ... áno, pred tromi rokmi.

A: A mohli by set mi povedať o tej vašej kariére? Vy ste tridsať sedem rokov boli v tom cukrovare.

B: Cukrovare, áno.

A: Postupovali ste na kariérovom rebríčku?

B: Tak, postupoval som. I keď som musel, teda pracovne som mal pomerne dobré výsledky, pretože stále som mal tak označené, že pochádzam z buržoáznej rodiny, ako teda, ale napriek tomu som postupoval a bol som, prv som bol agronóm obyčajným a potom som postúpil a som bol vedúci oddelenia, zástupca riaditeľa, mal som na starosti suroviny cukrovú repu a konzerváreň zeleniny. A tak som išiel aj do dôchodku.

A: Mohli by ste mi niečo porozprávať o vašich kolegoch, o tej atmosfére, aké bola v práci?

B: Tak ja myslím, že my sme boli taký užitší kolektív, boli mimo mňa ešte traja agronómy. Celkom pomerne dobrá atmosféra bola. Spolupracovali sme viac menej s poľnohospodárskymi podnikmi. Zo začiatku to boli súkromní podnikatelia, postupne, keď prišlo k kolektivizácii boli družstvá, štátne majetky. Ale v kolektíve v podniku bola dobrá atmosféra. Musím povedať, že sme si navzájom rozumeli.

A: A zvyklo tak bývať, že chodili kolegovia spolu na dovolenky, mali ste až také blízke vzťahy, či ani nie?

B: Tak boli sme aj spolu na dovolenke. Ale nie všetci, tak dvojice sme išli. Tak samozrejme, keď bola koniec sezóny, tak sme si všetci išli niekde sadnúť aj s manželkami, ale obyčajne na dovolenku buď sme išli sami, ale viac menej vždy sme išli s jedným kolegom.

A: Ako vás podľa vás vnímali vaši kolegovia?

B: Tak no, tak už čo si mysleli, neviem, ale navonok, navonok som mal dobré vzťahy, nemôžem povedať. Aspoň neprišiel som, že by boli nejaké intrigy.

A: Takže ste nemali s nimi problémy kvôli tomu, že vy ste Žid?

B: Nie. Aspoň, aspoň navonok nedali. Intrigy žiadne neboli.

A: Nemuseli ste podpísať žiadnu takú prísahu lojality?

B: Pre, pre...pre podnik? V práci?

A: V práci, hej.

B: Tak o lojalite ani nie, len ja som bol vedúci oddelenia a chodili zahraničné návštevy, tam sme podpísať museli také prehlásenie, že čo ja viem. Nebudeme informovať o niektorých veciach, ktoré boli jako tajné politicky.

A: Mali ste nejakú vašu obľúbenú pieseň, ktorú ste si v práci pospevovali?

B: Nie.

A: Nezvykli ste si pospevovať?

B: Nie, nie, nie. Proste nemal som nikdy niečo také, čo by ma...

A: Počas socializmu vlastne sa ľudia učili, ako budovať prácu. Máte nejaký taký príbeh, ktorý by ste mi mohli porozprávať, ako ohľadne toho budovania tej práce?

B: Tak my sme už neboli v štátnom odvetví, už to možno študenti sa učili, ale my v podniku nemôžem povedať, že by sme povedzme mali. Len sme museli to presvedčali, museli sme mať brigádu socialistickej práce, to znamená, aj my na našom úseku sme museli mať brigádu uzatvorenú, ktorú, ktorá bola hodnotená potom v rámci podniku. Tak to bolo, to bolo, to bolo jednoznačne pre všetky úseky. Či už to my sme mali, my sme mali na úseku základnej suroviny brigádu.

A: A môžete mi teraz porozprávať o vašom dôchodku? Že chceli ste ostať na dôchodku, alebo?

B: Tak ja som išiel na, do dôchodku nie pri šesťdesiatke. Ešte som pracoval v podniku do šesťdesiat päť rokov. A potom po šesťdesiatpäťke som išiel do dôchodku, chcel som ísť do dôchodku, pretože sa mi rysovala, už som v tom podniku nechcel byť, pretože tá práca bola dosť aj zodpovedná, nemal som voľné sobota, nedele. Takže už som to považoval za dostačujúce a vyskytla sa mi, bez práce som nechcel celkom ešte vtedy zostať, vyskytla sa mi práca u jednej nemeckej firmy v skleníkovom hospodárstve, kde som už robil takého poradcu. Tak potom som išiel tam, tam som bol až do môjho sedemdesiateho deviateho roku. Od deväťdesiateho ôsmeho roku. Áno.

A: A potom ste sa už rozhodli, že už je na čase ísť do dôchodku?

B: Už oni aj chceli, ale už som povedal nie, pretože pomerne veľa som musel cestovať, síce autom, aj šoféra som mal, ale bolo to dosť únavné. Už, už som bol stále na cestách.

A: Kam ste napríklad chodili na cesty?

B: No tak chodili sme aj mimo republiky, najmä do Holandska, pretože s nimi sme mali úzky styk, dodávali sme kvetiny, brali sme sadenice, skleníkové hospodárstvo bolo, rajčínové semeno, do Nemecka, lebo majitelia boli Nemci v okolí, v okolí Berlína, Lipsku, tam sme chodili. No a tak dosť do Rakúska sme chodili, do Maďarska sme chodili, takže dosť bolo treba, pretože bolo treba najmä odbyť kvetiny, gerbery najmä, no a to vyžadovalo dosť, dosť veľa intenzívnej roboty.

A: A viete mi teraz povedať, ako vyzerá váš všedný deň, keď ste už doma na dôchodku?

B: Všedný deň jak vyzerá? Hľadám si robotu.

A: Čože?

B: Hľadám si robotu. (pani Hechtová – Hladá. Volačo vymýšľa.) Vždy, vždy niečo príde. Vždy niečo príde. Zastúpim, treba niečo vybaviť. (pani Hechtová – Syn, ten je zamestnaný.) Lebo syn, syn je lekár, on od rána (pani Hechtová – A on nemôže od tál odísť.) On od rána musí byť tam, on nemôže odísť, tak čo ja viem čo? (pani Hechtová – A keď treba volačo vybavovať, dedo vybaví.) U ňho, u ňho keď treba niečo a takto idem na Zobor, na Zobore mám chatku tu v Nitre, tam idem pokosiť trávu. Mám určitú robotu, idem do mesta. Jedným slovom hľadám si robotu. Takto, prakticky, ale keď nechcem, nejdem.

A: Spomínali ste mi, že máte jedného syna. V ktorom roku bol narodený?

B: (pani Hechtová – Päťdesiat päť.) Päťdesiat päť.

A: A ako sa on volá?

B: Peter.

A: Keď bol dieťa, chodil do materskej škôlky?

B: Do škôlky chodil, ale nie do materskej. Len už potom, do škôlky. To bola materská? (pani Hechtová – To bola škôlka) Škôlka už, lebo nie celkom... (pani Hechtová – Od troch rokov bola.) Od troch rokov, áno on chodil, chodil.

A: No lebo pred tým sú jasle.

B: Áno. (pani Hechtová – To boli jasle.) Jasle, áno. (panie Hechtová – Keré deti museli nastúpiť.)

A: Keď on vlastne navštevoval, keď bol dieťa a chodil do školy, bolo pre neho ako vzdelanie také dôležité?

B: Pre ňho vyložene, áno, áno. On bol veľmi usilovný. Čisté...

A: Aj pre vás bolo dôležité, aby bol...

B: Pre mňa tiež. Takto do určite miery bolo dôležité, lebo v tej dobe sa dosť ťažko, najmä v našom prípade dosť ťažko dostal na školu. Už keď išiel zo strednej školy z gymnázia hore. Ale nebolo ho treba viesť veľmi k tomu. On je typ, ktorý veľmi veľa číta a pomerne dobre sa učil. Na čisté jednotky maturuval, ale celé obdobie štúdia na čisté jednotky. A na vysokú sa dostal veľmi problematicky, lebo znova hovorím, kádrové závady síce manželka nemala kádrové závady, tak to bolo také neutrálne, tak ho prijali. Vyložene chcel ísť na medicínu, ja som ho odhovárал, aby nešiel, pretože som vedel, že budú problémy, sa ťažko dostane, ale napriek tomu v prvom stupni, teda v prvom stupni mu povedali, že pre nedostatok miesta. Odvolal sa na rektorát a uviedol svoje študijné výsledky a rektorát potom rozhodol a prijali ho tam.

A: A vie váš syn, že mi poskytujete takýto rozhovor? Ste mu spomínali?

B: Nie, nepovedal som mu. Nie, nie, neinformoval som, on nie je zástanca takýchto rozhovorov.

A: Nie?

B: Nie.

A: Možno keby vedel, že na akú vec to, možno by zmenil názor.

B: Možno, ale tak nepovedal som mu, neni to dôležité.

A: Ako, viete mi povedať, ako si získaval váš syn priateľov, keď bol malý?

B: Ako, no, bol kamarátsky, najmä na tejto ulici v tom období, keď on bol stredoškólák aj základnej školy, tu boli viacerí chlapi. V jeho veku sa narodili a ešte vtedy nebola frekventovaná táto ulica, tak večer futbal hrávali tu na ulici a tých priateľov, tých priateľov mal, bolo ich asi päť, šesť tuto na tejto ulici aj na bočnej ulici, s ktorými sa schádzal.

A: A bolo to také veselé dieťa, alebo skôr tiché?

B: Také stredne veselé. Bol dosť rozvážny. Bol, veľa, veľmi rád čítal. A to aj dnes, keď nejakú knihu vidí, ktorá je zaujímavá, je knihomol. V jeho izbe, čo má sa hnevám na ňho, pretože každá, každá kniha, ktorá je si objedná. Už nevie, kde má knihy dávať. Nuk je opak, vnuk je opak. Ten už, ten nie čítať. Ten pri internete len sedí.

A: Ako všetci mladí, aj ja, ale ja si rada prečítam knihu. A vychovávali ste svojho syna v duchu židovskej tradície?

B: Nie. Nie.

A: Vôbec?

B: Nie, nie. Vôbec som ho, vôbec som ho nevedol k tomu. On síce z domu teda videl, pretože v tomto dome bývali aj tetky, ktoré teda, matkine sestry aj môj bratranec, čo bol otcovho brata syn. A tí tetky boli dosť pobožné, tí tak dodržiavali, tak chodil k nim a to nikdy nezabudnem, tá jedna tetka, tá ho mala veľmi rád, lebo ona nemala vnuka, ani vnučku. Bohužiaľ dcéra stratila dve dievčatká, ktoré tam ona bola vydatá v Maďarsku Vác a išla do koncentráku a tam zostala aj dcéra aj dve deti a mladší syn jej zostal v koncentráku, no a zostal len starší syn, ktorý tu v tom dome býval a ona ho mala veľmi rád. A ona bola dobrá, veľmi dobrá

matematicka. Učila ho matematiku. Ona cez okno kukala, to bola prvá vec, zachytila ho, nepustila ho hore, zachytila ho, keď išiel zo školy. A keď zomrela chudera, tak on plakal, strašne plakal, že kto ho bude učiť matematiku.

A: Mali blízky vzťah. Rozprávali ste svojmu synovi, čo ste, že ako ste vy prežili vojnu? Čo ste počas vojny robili?

B: Tak synovi som rozprával, syn je pomerne o tom informovaný a on dosť aj sleduje, on vie, čo je to holokaust, on to už je ten typ. Už horšie s týmito mladými. Tí to nerád očujú. Vnuk to nerád očuje. On síce vie, on sleduje, nedá sa povedať, dosť informovaný, on o všetkom vie, ale pre nich je to už španielska dedina. Syn ešte vie, pretože on bol v tom veku, kedy ešte aj moja matka žila a ja som mu rozprával, tak on vie, vie, jaké, jak problematcky som to prežil a on, on aj si viete neuvedomuje. Zo začiatku, keď som povedal, keď išiel zo strednej školy na vysokú a keď som mu hovoril, nechod' na medicínu, ťažko sa tam dostaneš, vtedy to dosť ťažko pochopiť vedel, lebo hovorí, že predci šak keď to viem a... (pani Hechtová – Mal výsledky dobré.) tak nemal by som. A vedel, bolo tisíc dvesto študentov, to sa potom dozvedel na rektoráte, mu to povedali, tisíc dvesto šesťdesiat študentov bolo na pohovor, prijali dvesto päťdesiat, lebo kolko, a najlepší pohovor mal, druhý najlepší pohovor medzi všetkými. A napriek tomu v prvom kole ho nezobrali, jedine na rektorát, na odvolanie rektora, tak napísal dosť taký srdco trhajúci list sme napísali, ho prijali a vtedy mu povedali, že teda jediný dôvod bol ten, že otec je, má kádrové závady. (pani Hechtová – Kulak.). Áno kulak, kulakov syn. Kulakov syn. (pani Hechtová – Jak tí deti trpeli!) Kulakov syn. Nevedeli to pochopiť, ale už potom neskoršie už to potom pochopil, už vedel, že jak to je.

A: Bolo veľa takýchto prípadov. Ja som tiež počula.

B: Vela, vela, vela, vela. To bolo nespravodlivé, to, to bola veľká, veľká chyba toho režimu. (pani Hechtová – A boli nadaní, nadaní jak já...) A mnohí sa nedostali, to bola veľká chyba režimu vtedy. (pani Hechtová – Nemohli sa dostať.) Také prípady boli, že už skoro mal diplom dostať a vtedy mu nedovolili dať diplom, ale nie v tomto našom prípade, nestalo sa to. Ale poznáme známych, ktorí už mali dostať diplom a za to, že rodičia boli kulaci, lebo čo, nedali mu diplom.

A: Ale to je hrozné, a tak prečo mu potom povolili študovať desať semestrov, ak mu nedali potom diplom?

B: No tak je to, je to tak a potom päť, šesť rokov nedostal diplom a potom mu ho dali. Jedným slovom, boli, boli také prípady, ktoré dosť ťažko. Pre mladších ľudí sú pochopiteľné.

A: Mal niekedy vás syn problémy s tým, že jeho otec bol Žid? Teda, že vy ste boli Žid?

B: Tak dosť ťažko by som povedal, jako študent, aspoň mne nepovedal, tak nemôžem povedať, nepovedal mi. (pani Hechtová – On nebol taký hašterivý, on sa s nikým nehádal.) Nie, nepovedal mi. (pani Hechtová – On bol taký slušný, takže nemali za čo mu to pichať do očí.) Nepovedal, nepovedal mi, nepovedal.

A: Tak možno sa nepriznal, keby dačo bolo.

B: Aj tak môže byť. (pani Hechtová – On sa priznal, on sa so všetkým priznal.) keď nie mne, ale matke. (pani Hechtová – On sa so všetkým priznal.)

A: Ešte stále chodíte so svojim synom do synagógy? A pri akých príležitostiach?

B: Ja či chodím?

A: No či chodí vás syn s vami do synagógy?

B: Tak môj syn... (pani Hechtová – Zamestnaný je, veľmi málo môže chodiť.) Tak synagóga tu v Nitre není otvorená, ale keď je Dlhý deň ano? A keď je Nový rok, tak obyčajne ide pred sviatkom večer so mnou, ale potom už na druhý deň nie, lebo však on pracuje. Tak nejde. On sa nevie modliť hebrejsky, takže, takže viac menej, len keď číta tú druhú, druhú časť, ten preklad.

A: Mám tu takú otázku, že akým jazykom sa rozprávate so svojim synom, ako sa rozprávate so svojou manželkou?

B: Slovensky.

A: Slovensky, takže....

B: Vyložene slovensky. Vyložene slovensky.

A: Že vy v akých podmienkach žijete so svojou rodinou? Vidím, že máte pekný byt, takže toto je byt vo vašom vlastníctve?

B: Toto je môj, áno byt vo vlastníctve, áno. (pani Hechtová – Tuto, kde bývame, to není celý náš byt.) Nie celý dom. (pani Hechtová – Nie celý dom.)

A: Áno, len tento byt.

B: Tento byt je vo vlastníctve a syn má vlastný domček. Áno. Takže, my sme taká stredná vrstva, tam nedá sa povedať, že.... To, čo potrebujeme, máme. Nedá sa povedať.

A: A vy ste vlastne spomínali, že po vojne žila vaša mama s vami až kým nezomrela?

B: Mamička žila s nami, keď sa vrátila z koncentráku žila s nami až... (pani Hechtová – Šestnásť rokov.) Až do šesťdesiateho ôsmeho roku, vtedy zomrela v júny.

A: A ona bývala už tu s vami v tomto byte?

B: Tu, v tomto byte bývala. Áno.

A: A viete mi povedať, že ako dlho bývate v tomto byte?

B: Od štyridsiateho deviateho.

A: Aké knihy a noviny radi čítate?

B: Tak čítam noviny všetky, všetky. Noviny čítam. (pani Hechtová – keď má čas.) Knihy už veľmi nie, nie není som knihomol.

A: A žijete nejakú kultúrnu? Vyhľadávate nejaké kultúrne podujatia?

B: Tak, sem tam ideme do divadla, máme to tu blízko, keď sú nejaké zaujímavé predstavenia, ale inak. Keď sme boli mladší, sme išli do kina. Teraz už keď je ten televízor, viete, už kukáme, máme satelit, takže prehadzujeme, to už veľmi tomuto už nejde. Tie televízory to veľmi, veľmi zúžili ten, to chodenie do divadla. (pani Hechtová – Všade.) Všeobecne, ale keď sú nejaké také zaujímavejšie ideme.

A: Inak toto divadlo je úžasné, aj my sem zvykneme chodiť a som bola na dvoch muzikáloch a som bola nadšená z toho. Veľmi za i to páči.

B: Tak na muzikál sme boli, áno.

A: A čo zvyknete robiť počas vášho voľného času?

B: No čo? Ráno vstanem, naraňajkujem sa, alebo idem na Zobor, lebo idem niečo vybavovať. Len, len toľko viem, že vždy som zamestnaný, vždy mám nejakú robotu.

A: To je dobré, že ste taký.

B: (pani Hechtová – Raz musí tam ísť, druhý raz tam a vybavovať.) Vždy volačo mám.

A: Kam chodievate počas prázdnin, alebo keď ste mali dovolenky? Kam ste zvykli chodiť?

B: Keď som bol zamestnaný?

A: Aj keď ste boli zamestnaný, aj teraz napríklad.

B: Keď som bol zamestnaný, boli sme na dovolenke. Podľa toho, jak bola možnosť. Zo začiatku len na Balatón sme chodili, lebo však nebolo možné, potom sme boli aj v Juhoslávii, v Bulharsku. Ja som dosť dlho robil vo Športe vo futbale a s tým som chodil aj do zahraničia, do Nemecka, vo Švajčiarku som bol, takže. No a v tomto období už na dovolenku ideme len tu na Slovensku, keď tak do kúpelov ideme.

A: A máte nejaké obľúbené miesto?

B: Piešťany. (pani Hechtová – Piešťany najlepšie.) Piešťany, to je blízko a.... (pani Hechtová – Blízko to máme.) A to je, tam sme spokojný.

A: Na dovolenky ste chodievali, koho ste brávali zvyčajne na dovolenku?

B: Na dovolenku, keď sme my išli hovorím, pokiaľ bol syn mladší. (pani Hechtová – Chodil s nami.) Vela sme chodili do Tatier, on vždy išiel s nami. No a potom už keď bol väčší a ... (pani Hechtová – Vysokoškolák, tak potom na tí brigády chodil.) Ale už keď bola možnosť, tak išiel na dovolenku s nami. S bratom sme išli, on má dcérku mal, sme boli viac, v Juhoslávii a aj v šesťdesiatom ôsmom sme boli v Juhoslávii, keď ... (pani Hechtová – Keď bola tá vzbura.) Bola tá, nie vzbura, ale... (pani Hechtová – Všet už to bolo blízko, my sme prišli tri dni pred tým domov.) Keď bola, bola, bol taký, bol taký stav.... (pani Hechtová – Už sme len očúvali, čo sa deje.) Sa hovorilo, že Rusi nás osadia a tak ďalej. A vtedy sme boli v Juhoslávii. A nedaj boh, keby hádam boli Rusi prišli sem... (pani Hechtová – A my by sme tam boli.) A my by sme tam boli, hádam by sme sa ani neboli vrátili. Lebo sme sa báli, lebo len také hrôzostrašné veci sa rozprávali, že prídu Rusi, obsadia nás, to bude. No prišli sme domov a tretí deň.... (pani Hechtová – Mali sme tam, mali sme tam kamarátov a tí nás odhovárali, aby sme neišli domov, že pojdeme s nima.) Áno, aby sme neišli, tretí deň, áno, do Švajčiarska nás volali. (pani Hechtová – Do Švajčiarska nás volali.) Tretí deň, tretí deň sme prišli domov a prišli Rusi a potom a mohli sme aj potom ísť von, ale neišli sme potom už sme sa nerozhodli, už by sme sa ťaž..., už sme sa takto rozhodli, ale keby sme tam boli bývali, neni som presvedčený, čo by sme boli robili. (pani Hechtová – Lebo sme tam boli celá rodina, aj brat tam bol...) Aj syna tam mal... (pani Hechtová - Aj syn, aj dcéra tam bola jeho všetko komplet, takže už potom sa tam rozmýšľalo, že čo.)

A: A čo vás tak odhovorilo tam neísť? Prečo ste sa rozhodli, že napokon do toho Švajčiarska nepôjdete?

B: No keď prišli sme domov. Boli sme už doma. No a zrejme, čo ja viem, už potom sme sa ťažko rozhodovali, keď sme zas boli doma v byte a tak ďalej, už sme, už sme prestali uvažovať, že by sme išli preč.

A: Ste mi spomínali, že máte tú chatku na Zobore.

B: Áno.

A: Ako často tam chodíte? Trávite tam aj víkendy, alebo tak?

B: Tak... (pani Hechtová – Ani, nie, len tam ideme robiť.) Nespávame tam, nespávame tam, síce máme tam zariadenie... (pani Hechtová – Všetko je to tam také, no.) Všetko, by sa dalo, ale je to blízko z mesta, tak prídeme kludne domov. Máme tam všetko, je tam plyn, je tam voda, je tam elektrina, tak po tej stránke by sa tam dalo, ale chodíme tam a na večer ideme domov a na druhý deň zas ideme tam.

A: Vlastne vy to tam máte ako záhradku, vy si tam aj pestujete niečo?

B: Nie, nie. (pani Hechtová – Len vinohrady.) Ovocné, ovocné stromy tam máme... (pani Hechtová – Trávu.) A trávu máme a tu kosíme, ale mali sme tam zo začiatku vinohrad, ale sme to zlikvidovali. (pani Hechtová – Lebo tam škorci boli a tí sa krmili skorej.)

A: Chodievali... keď ste išli s tými kolegami na dovolenku, to bolo organizované z podniku, alebo nejakej odborovej organizácie?

B: No boli sme aj, boli sme aj z podniku, my sme išli v Rumunsku. Neboli sme veľmi spokojní tam, eee kvôli čistote, nebolo to tak, jak sme si to predstavovali, ale na tie ostatné dovolenky sme sa išli nie organizáciou z podniku, samostatne. Mali sme s maďarskými cukrovarmi tiež dosť také priateľské vzťahy, oni mali na Balatone ubytovňu, my sme mali tu, jako cukrovar, tak sme si robili výmenu... (pani Hechtová – V Bojnicách boli.) A vzhľadom k tomu, že sme mali dosť dobré vzťahy s nimi, najmä s oddelením, aj ni mali oddelenie cukro, teda základnej suroviny, tak sme chodili a bolo to veľmi pekné, v Maďarsku Balatón som veľmi mal rád, to bolo príjemné, najmä mali veľmi dobrú stravu, oni sú vynikajúci po tejto stránke Maďari.

A: Čo vám tam chutilo najviac?

B: Čirke paprikáš, áno? Teda paprikáš z čirke. (pani Hechtová – A guláš.)

A: Držkový?

B: (pani Hechtová – Nie, nie.) Nie, kurací.

A: Jaj kurací, aha.

B: Čirke paprikáš, potom výbornú fazulovú polievku oni majú špeciálne, palacinky špeciálne. Jedným slovo, čo robili, všetko bolo dobré. Takú stravu mali. (pani Hechtová – Boli sme takí vyhladovaní, viete, vo vode celý den.) Ale oni, oni boli, aj keď som ja služobne, keď sme chodili, lebo do Maďarska som veľmi veľa z cukrovaru chodil služobne, oni boli veľmi pohostinní. Mali sme problémy, keď oni prišli sem sa im revanžovať, tak pohostinní boli normálne.

A: A víno maďarské?

B: Tak oni majú dobré vína. Oni majú dobré tokajské víno, oni majú dobré víno. Ja som neni veľký vinár, ja radšej som vypil, ale ja som dosť triezvy alkoholik, ja som mal také zamestnanie, že keby som bol chcel v podniku som sa mohol častovať s pijatikou, vínom, pretože chodil som na poľnohospodárske podniky, kde boli vinohrady. Nehovorím, že som nevypil štamperlík, dva, teda pohárik, dva vína. Ale nebol som nejaký veľký, veľký vinár, radšej, som si vypil už vtedy štamperlík a v Maďarsku vynikajúcu hruškovicu mali, takže keď som tam prišiel, vždy mali dobré... (pani Hechtová – A barackovicu, barac pálenku.) Aj barackovicu, ale hruškovica ešte bola lepšia.

A: Počas práce v cukrovare, chodili ste aj do západnej Európy na služobné cesty? Alebo do západných krajín?

B: Chodili sme , už neskôr, zo začiatku nie, ale už neskôršie, najmä po osemdesiatom deviatom. Potom sme už chodili do Nemecka, do Rakúska.

A: Takže počas socializmu veľmi ani nie?

B: Jedine do Maďarska. A myslím, jeden raz sme boli v Bulharsku, áno. Čo sa týka konzervárnskej výroby.

A: A počas dovolenky sa dalo dostať do západných štátov?

B: Tak na dovolenku sa tak, my sme dostali povolenie, lebo však bolo vycestovacie povolenie potrebné. Do Juhoslávie sme, som dostal.

A: Tak vlastne na západ ani veľmi nie?

B: Nie. Jedine, robil som vo Športe vo futbale, Nitra hrala prvú ligu, tak som sa dostal s futbalistami som išiel do Švajčiarska, do Talianska, do Nemecka, do Rakúska, tak som bol aj ja veľa rázi.

A: Takže tam z tej služobnej cesty hlavne.

B: Áno tam, ale so Športom.

A: Keď ste sa vlastne po vojne osamostatnili, s ktorými príbuznými ste sa najviac stýkali?

B: Tak najviac som sa stýkal s bratrancom, no a tá ostatná rodina, ktorá mi zostala, vrátila sa, tak z tej veľká časť odišla do Izraela. Až do osemdesiateho deviateho roku bol nejaký styk a korešpondencia s nima úplne obmedzené. Pretože, nebolo by to bývalo v prospech mňa a rodiny. Sledovali a otvárali listy, keď nepísali nič, ale nebolo žiaduce, aby prišli listy z Izraela. Po osemdesiatom deviatom sme sa už nakontaktovali s nimi a boli sme aj my v Izraeli sa pozrieť, oni boli tu. Viac menej už žijú tam len tri sestranice. Áno? Jeden bratranec bol v Izraeli, ten potom išiel do Austrálie, medzičasom už zomrel. No a, najviac som sa stýkal s bratrancom, jediný bratranec, ktorý zostal, čo aj býval v tomto dome v spodnom byte.

A: Pri akých príležitostiach ste sa s nimi najčastejšie stretávali?

B: Tak denne hádam, pretože sme v jednom dome bývali. Tak to bol veľmi slušný chlapec, s a musí povedať. Neoženil sa, zostal sám. Takže. (pani Hechtová – Matka mu zomrela, potom už bol.)

A: Čo si myslíte, čo máte vašich priateľov. Môžete odhadnúť, aké percento z nich sú Židia?

B: Teraz?

A: Teraz.

B: Tak by som nemohol povedať, že, tak čo ja viem, čo sa schádzam so Židmi v Nitre, nedá sa povedať, že by boli priatelia, pretože... (pani Hechtová – To je všetko, volakerí sú mladí, volakerí sú už celkom.) Tí, nedá sa povedať, že by bolo. Ťažko povedať v percentách. Tak poznám, ale ťažko povedať v percentách. Možno dvadsať, tridsať percent židovských, ktorí sú.

Kazeta č. 3 – strana „A“

A: A ešte sa na tých priateľov chcem spýtať, vy a vaša manželka ste si podľa čoho vyberali priateľov? Buď podľa toho, či boli Židia alebo nežidia?

B: Nie, nie. To neprišlo do úvahy, to je jedno To nebolo zaujímavé. To neboli sme fixovaní. To, to sa nedá nepovedať.

A: Keď ste so svojimi známymi, čo ja viem na návšteve, o akých témach sa zvyknete najčastejšie rozprávať?

B: (pani Hechtová – O hospodárstve, o tom sa zvyknú vyprávať.) Čo príde, čo príde. Tak ťažko to povedať. To tá téma sa nadhodí vtedy, kedy je. Hej? O bežných veciach,. Viete, to je dosť ťažko špecifikovať. O všetkom možnom sa vypráva vtedy.

A: Zvyknete preberať aj takú tému judaizmus a židovstvo?

B: Nie, nie, nie. Tak neni sme až tak pobožní, takže.

A: Mohli by ste mi povedať, že pri židovských sviatkoch aké špeciálne jedlá podávate?

B: No tak som vám hovoril. Napríklad keď je ten Pésach, že sa nemá jesť chlieb kvasený, tak vtedy je, macky sú a mackové, macková múka, mackové knedle sa robia, to je taká rarita, čo pomerne lúbim, to aj počas roka robíme, no ale tam sú neni špeciality také. Čo ja viem? U nás niekedy je takým zvykom, že sa robí z fazuly, u nás sa tomu hovorí šólet, to je, to je dosť také ťažké jedlo, lebo tam je masné mäso k tomu a tak ďalej, ale vynikajúce. To raz za obdobie, raz za päť, šesť týždňov, že manželka spraví vynikajúce. A to ale syn to má veľmi rád. To už keď robí, tak musí spraviť aj pre ňo. Ale inak normálne sa stravujeme. To je.

A: A vzhľadom na to, že vlastne vaša manželka nie je Židovka, ona sa počas, pred tým, než s s vami zosobášila, nemala prístup k takým jedlám, od koho s naučila variť tie jedlá?

B: Ona sa, ona sa naučila variť viac menej, tu bývala matka moja a tá nebola nejak vynikajúca kuchárka, to by som nepovedal, tak vedela, ale nikdy nebola. Ale tetky. Tetky dole, tie pomerne boli dobré kuchárky a od toho sa naučila. Najmä sa naučila tie židovské veci, ten neviem, či viete barchces sa robí, to je to, také to... pletené...(pani Hechtová – Pletené, taká pletienka.) Biele oné, barchces sa robí, to sa naučila. A potom veľmi dobré pečivo robila, také, ako oné, jak sa tomu hovorí, tie, tie... (pani Hechtová – Rohlíky také, rohlíky.) Rohlíky také a... (pani Hechtová – Pregulované cesto.) Naučila sa, naučila sa od nich sa naučila. Ale čisto židovské jedlá povedzme, ja neviem, mimo toho šóletu, však to ostatné, to je bežné.

A: Takže vy si nepotrpíte teraz na kóšer jedlo?

B: Nie. Nikdy sme, my sme ani tak by som povedal, čo ja viem? No keby matka žila a do kedy tu bol v Nitre aj predmodliaci, jak sa tomu hovorilo, rezník a rezalo sa, hydina sa rezala a aj mäso sa mohlo kúpiť rezané, kóšer, lebo u nás povedzme u Židov bravčové mäso by sa nemalo jesť. Áno? A u hovädzieho mäsa by sa malo jesť predné mäso, to zadné nie. A do kedy sa tu rezalo, tak sme kupovali to mäso a varilo sa, varilo sa tak kóšer mäsom a olejom. Ale už jak matka zomrela a prakticky aj prestalo tu, neni tá možnosť, museli by ste z Bratislavy nosiť a tak ďalej, tak sa kóšer nedrží.

A: Máte aj rozdelený riad na mliečny a ...?

B: Nie, ale nikdy sme ani nemali. Jedine, čo sme mali rozdelený riad, dokial matka žila, sa to dodržiavalo na Dlhý deň. Pravda? Nie? Na Dlhý deň bol iný riad, lebo tam by sa nemalo jesť múka, teda kysnuté, múčne a vtedy sme mali. To nebolo na Dlhý deň? (pani Hechtová – To nebol...) A na jaký? Ktoré bolo? (pani Hechtová – Nevie.) A na čo to bolo? Na Dlhý deň. Však hore na povale bol riad. (pani Hechtová – To bolo na Velkú noc, sa vymýnal rád.) Áno, na Velkú noc. Tak už teda, maj ty pravdu, ja som myslel, že na na Velkú noc. (pani Hechtová – nie, však čo si ty...? Však ty si bol od rána do večera v robote, tak ráno o piatej vstával, o šiestej už štikal v robote, prišól domov kolkorázy sedem hodín bolo, lež sa

navečeral a za chvíľu už ho volali, že čo treba a čo sa môže a čo sa nemôže, takže on bol tak zaprázdnený, že on vôbec ani nevedel, že čo sa tu robí. Ani nevedel, že má syna kolko rázy, už on spal, keď prišiel domov. Takže tak vyťažný bol.) To bolo také...

A: Aké je vaše najobľúbenejšie židovské jedlo?

B: Šólet. Vy ste jedla už šólet?

A: Nie, ešte som nemala tú príležitosť to jesť.

B: No keď idete do Bratislavy, choďte do, do tej jedálni (pani Hechtová - A tam sa to dostane?) Áno. To je jedáľňa, ten, ten Šet Dávit, však síce čil to už obec bratislavská nedrží, niekto to má v nájme, ale šólet tam dostanete vždy.

A: Počula som o tom inak, že je tam tá jedáľň. Chcem sa spýtať, že aké židovské aktivity vaše deti vykonávali, no váš syn vykonával, keď rástol. Či bol v nejakej mládežníckej skupine?

B: Nie, nebol nikde nebol. Nebol, nebol.

A: A chodieval do letných táborov?

B: Tak do letných táborov, ja by som povedal. Ani nie vlastne, už keď dokiaľ bol stredoškolač, nechodil, vždy išiel s nami na dovolenku a jak vysokoškolač, jedine na brigádach, keď bol. Táborý nebolí, nechodil do letných táborov.

A: Mal váš syn barmicve?

B: Nie.

A: Nie?

B: Nie, nemal.

A: Keď vaše dieťa vyrastalo, boli nejaké konflikty medzi, medzi vašimi rodičmi a rodičmi vašej manželky kvôli tým náboženským rozdielom?

B: Nie, nebolí, nebolí. Nikdy medzi nama nikdy neprišlo reč kvôli náboženstvu. Nikdy, za to som hovoril, že som si veľmi vážil manželkinu matku, ona bola inak veľmi rozumná, seriózna žena. Nikdy, nikdy.

A: Dovolili ste vlastne vašej mame, keď s vami žila, aby robila tie židovské rituály na sviatky: Robila ich ona?

B: (pani Hechtová – Ona nebola natolko pobožná.) Ona nebola natolko pobožná. Ale tak prakticky rituály, no jedine hovorím, ten séder večer, keď aj to len chlapi držia. To chlapi držia, to chlapi sa predmodlia, teda predmodlia, chlapi to držia sa.

A: Ja som zase mala na mysli to, že či zapalovala sviečky, keď...

B: Tak ona zapalovala, áno. V piatok večer zapálila sviečky. Áno.

A: A vlastne aj v prítomnosti vnuka, vášho syna?

B: Aj v prítomnosti vnuka. Áno. Ona zapalovala to v piatok.

A: Takže vy ste sa to pred ním nesnažili skrývať tieto zvyky?

B: Nie, nie. Nebolo by to ani účelné, pretože on išiel.... nebolo by vela účelné.

A: Kde ste pochovali vašich rodičov? Na židovskom cintoríne, alebo na kresťanskom?

B: Tak matka je pochovaná na židovskom cintoríne. Áno? (pani Hechtová – A otec.) A otec bohužiaľ zostal v koncentráku v Sachsenhauzene.

A: A keď mala pohreb vaša mama, tak ten pohreb odbavoval rabín, alebo iba tá pohrebná služba?

B: Nie, nie. Bol tu, bol tu z Bratislavy rabín.

A: Rabín z Bratislavy?

B: Bol áno z Bratislavy. Vtedy áno. Ešte bol Katz sa myslím sa volal, áno Katz bol a ten robil ten pohreb židovský. Ale židovský pohreb je pomerne dosť rýchly. Tam neni sú nejak, nejak dlho trvajúce. Je tam nejaká modlitba pred a pri hrobe, ale a nejaká reč, kde sa odlúčuje, ale neni to dlho trvajúce.

A: Keď vlastne pochovávali vašu mamu, tak hovorili ste, že tie ceremónie náboženské neboli veľmi dlhé, že?

B: Hovorím vám, neboli. To, to židovský neni nejak moc veľký.

A: A vy ste, alebo vaši členovia rodiny povedali kadiš, pri mŕtvej?

B: Áno, ja som povedal. Tak u nás kadeš môže povedať len chlapec. Dievča nemôže. Tak zrejme som povedal a keď je nejaké to výročie a ide sa aj keď v Nitre na cintorín, pretože tu je pomník holokaustu a v letnom období vždy býva, je tu prvú júlovú, prvej júlovej dekáde taká pamiatka a hovorí sa tam kadeš holokaust. To máme tak, hovorí sa kadeš. Ja ešte poviem, ja to viem, som sa učil hovorím keď som chodil na gymnázium, tak to poviem.

A: A dodržiavate ten Jahrzeit, ten deň, kedy sa spomína na mŕtvych?

B: Keď deň, keď zomrela matka spomína sa, držím po tej stránke. Zapálím sviečku, to je normálnym zvykom aj u nás aj u Židov, teda u nežidov. Zapálím sviečku a ja tak sa pomodlím, spomeniem. Aj u otca aj u matky.

A: Zase prejdem na toho vášho potomka. Mohli by ste mi povedať, že o detstve vášho syna, keď už bol taký väčší? Keď už bol starší, že ako vyzeralo to jeho detstvo, keď mal takých šestnásť rokov?

B: Jak myslíte?

A: Váš syn, že ako vyzeralo to jeho detstvo?

B: Tak on normálne, hovorím vám, on bol dosť, dosť taký. Nežil tým životom, jak teraz mladý. Zabávať sa išli, na diskotéku, to nepoznal, to nechodil. On prakticky dosť čítal a dosť, dosť, dosť tieto veci mal. Ale a s kamarátmi sa stretol, išiel sem tam do kina. Ale napríklad mladý nikdy sa mi nebolo stalo, že by nebol večer o desiatej doma. To títo mladí už no... (pani Hechtová – To keď mal maturitné stretávky a tak.) No vtedy, ale teraz títo mladí hluk a tak ďalej. To už viete, to je celkom iné. (panie Hechtová – Aj u vás to tak?) Ja to ťažko viem, ja to ťažko viem, ja to ťažko viem povhopiť, ja to ťažko viem pochopiť a dosť neni to môj, teda neni to po mojej vôli, ale už aj syn ma presviedčal s nevestou, že no čo? No čo ho zavreme? Čo spravíme? Taký je život.

A: A koľko má váš vnuk rokov?

B: Dvadsať tri. Tento rok by mal teda, dvatisíc sedem by mal skončiť.

A: A on čo študuje?

B: Medicínu.

A: Tiež medicínu? Váš syn keď študoval Bratislave, žil tam na internáte?

B: Na internáte, aj vnuk žije na internáte. Áno.

A: A boli ste vtedy smutný, keď odchádzal na ten internát?

B: Tak ťažko sme si zvykali prvé týždne, prvé mesiace. Áno? Ale ... (pani Hechtová – On chodil domov.) On chodil každý týždeň domov. Už potom, v tom štvrtom ročníku už keď si našiel, už keď začal chodiť s nevestou, tak sem tam raz neprišiel dvojtýždenne, ale on vždy prišiel domov. A piatok prišiel na večer a v nedeľu večer išiel nazad.

A: A viete si napríklad spomenúť na ten deň, keď ste ho ako priviezli do tej školy, na tú univerzitu. Išli ste s ním vtedy do tej Bratislavy?

B: Tak som ho autom viezol na internát, áno.

A: A spomínate si na ten deň nejako?

B: Tak viete, no bolo mi to také, také dosť ťažko si zvyknúť, čo tam bude robiť dokial sa osamostatní.

A: Ešte som sa pýtala tú otázku, že ako ste to vnímali, keď ste toho syna niesli na ten internát.

B: Tak hovorím... (pani Hechtová – Chýbal nám no.) Chýbal nám zo začiatku, lebo sme boli zvyknutí, vždy bol doma. Večer sme čakali, kedy príde, ale behom mesiaca sme si na to zvykli.

A: Poplakali ste si aj za ním?

B: Nie, nie, nie. To tak až ďaleko nebolo.

A: Mohli by ste mi porozprávať vlastne, o tej jeho priateľke vtedy. Aké to bolo, keď ju prvý krát doviedol k vám domov?

B: Tak on bol študentom na medicíne a oni sa zoznámili na lyžiarskom kurze. A vtedy prišiel domov a povedal nám, on bol taký dosť, povedal nám, že som sa zoznámil s jednou Bratislavčankou, lúbi sa mi. No tak to je už tvoj problém, ja ti do toho nebudem hovoriť, len jedno ti chcem povedať, že v prvom rade štúdium, štúdium, štúdium a potom všetko ostatné. Keď skončíš školu, nebránim ti zobrať sa. Tak ten rok nie, ale potom, keď bol štvrták, raz sa opýtal, že či môže doniesť priateľku, aby nám ju predstavil. Samozrejme, tak vtedy prišla a predstavil nám ju a keď odchádzali, v piatok prišli a keď odchádzali v nedeľu, to mi vždy nevesta pripomína, že vo dverách som im povedal, že keď skončíte školu, nemám proti tomu nič, ale pokiaľ neskončíte školu, neni o čom diskutovať. To mi vždy povie. (pani Hechtová – No dobre, ťažko sa dostal na tú školu.) To mi vždy povie, ale... (pani Hechtová – A niekedy tak prišlo, že nehal školu tak a...) Ale nebolo tam nebezpečie, lebo aj ona bola dosť rozumná, aj on bol dosť rozumný, no a tak potom, keď skončili školu, on išiel na rok na vojnu do Miškova a ona ešte študovala. Ona, lebo ona je stomatologička, ona len päť rokov študovala, no a ona len päť rokov študovala, no a potom sa zobrali.

A: Ako na vás zapôsobila, keď ste ju prvý krát videli?

B: Celkom príjemne, musím povedať celkom príjemne. (pani Hechtová – Také dievčatko bola.) Bola taká tenká, citlivá. Aj je, neni, neni vysoká. Tak teraz už pravda je viacej pri sebe. Ona bola chudučká, neviem, či mala štyridsať sedem kíl, tenká bola. Syn zas bol, syn je vyšší, syn je taký vyšší typ a... (pani Hechtová – Ale však aj ten bol chudý.) Áno, ale tak vtedy bol, keď bol mladý, bol chudý. No a pomerne bez problémov bola a musím povedať, že aj aj teraz ju máme tak rád ako vlastnú dcéru. Nemáme problémy s ňou.

A: Kedy vám oznámili potom vlastne, že sa chcú zobrať?

B: No jak končil už školu a išiel na vojnu a tak bol uprostred vojny, vtedy hovoril, že otec keď skončím vojnu, ona skončí školu, zobereme sa. Nech sa páči.

A: Takže ste nemali žiadne námietky?

B: Nie, nie, nie.

A: Ona je Židovka, alebo nežidovka?

B: Je Židovka.

A: Židovka?

B: Je Židovka.

A: Vlastne o vašom vnukovi sme sa už bavili, ako sa volá váš vnuk?

B: Daniel.

A: Ako teraz vlastne žijú vaše deti dnes?

B: Tak už samostatní sú. Samostatná rodina. Síce denne sme v kontakte, on vždy večer zavolá.

A: A žije tu v Nitre váš syn?

B: V Nitre, Nitre. Áno. V Nitre.

A: A prečo sa rozhodol zostať tu v Nitre, viete mi povedať?

B: Ťažko povedať, bol taký, čo ja viem? Taký lokál patriot, nechcel odísť z Nitry a zas nikdy sa nebral z Nitry preč. Zostal v Nitre, skončil školu, bol zamestnaný v nemocnici a teraz už nerobí v nemocnici, sa osamostatnil, robí neštátneho. No a nikdy nemal úmysel odísť z Nitry.

A: A teraz on je vlastne súkromník, má súkromnú ambulanciu?

B: Áno, áno súkromná ambulancia. Áno.

A: Ako dlho asi má túto súkromnú ambulanciu?

B: Súkromnú ambulanciu bude mať... (pani Hechtová – Kolko?) Štyri roky? (pani Hechtová – Tak voláko.) Štyri roky, štyri roky.

A: A on dodržiava ako judaizmus?

B: Nie, nie, nie.

A: Vy ste členom nejakej strany?

B: Nie.

A: Vlastne nepotrebovali ste ani pre vašu kariéru, aby ste vstúpili do strany?

B: Tak bol by som hádam potreboval, ale zrejme... (pani Hechtová – Takých vyhadzovali.) Bol by, bol by býval problém, keby som tam išiel. (pani Hechtová – Kulakov oni povedali, nepotrebojú.) Bol by býval problém hádam vtedy, keby som tam išiel.

A: Takže vy ste ani nebolo toho presvedčenia politického, že by ste nejako socia...

B: Nie, nie, nie.

A: Aké máte spomienky z prvej polovici päťdesiatych rokov?

B: Tak jak vám to mám povedať? Žili sme v strachu. Rozumiete ma? Nikdy ste nemal istotu, čo sa s vami stane, pretože znova hovorím, mal som biľag toho, že pochádzam z kulagskej rodiny a nikdy som nemal istotu, či niekto nepríde, či niečo... (pani Hechtová – Či ho nezeberú volade.) Rozumiete ma? Nikde nebola istota. Žili sme... (pani Hechtová – Takých brali do tých Čéch.) Žili sme, žili sme v takom... (pani Hechtová – Do tých baní a čo ja viem takých tam...) Takom strachu sme žili.

A: Takže vlastne ste mali obavy, že vás hocikedy môžu zatvoriť?

B: To nebolo by, nebolo by bývalo, ale viete, nedalo sa tomu zabrániť., alebo teda nevedel človek nikdy. Záležal od milosti a nemilosti tých vládcov, čo tu boli vtedy.

A: A aj stalo sa vlastne v tomto období vo vašej blízkosti, že by sa niekomu stala taká nepríjemná údalosť?

B: Tak máme takých známych, čo ich vyst'ahovali odtiaľto z Nitry, boli, boli.

A: Áno? A to boli Židia alebo...?

B: Židia boli.

A: A kam ich vyst'ahovali?

B: Do Levíc a ešte ďalej, na dedinu niekde. Jedným slovom, vyst'ahovali ich. Aby uvoľnili byt, vyst'ahovali ich.

A: Takže iba kvôli tomu?

B: Áno. (pani Hechtová – Áno, lebo potom sem eš'ebakov dali a všelijakých toto do tých domov hnali.)

A: Podieľali ste sa na nejakých socialistických sviatkoch, vlastne aj čo sa oslavovali tie sviatky?

B: Počúvajte ma, ja vám mám povedať. Sviatky, ktoré boli prvý máj a tak ďalej, tak z podniku ste museli ísť. (pani Hechtová – Muselo sa ísť.) Všet'ak to bola povinnosť. (pani Hechtová – Či stel, lebo nie. Lebo, lebo by ho boli umučili.) No tak keby ste neboli išli, tak boli by ste už mali poznačený a ako.

A: Ale ako nerobili ste to dobrovoľne, že ste boli aktívny?

B: Nie, ale museli ste ísť. Nič sa nedá robiť.

A: Takže z vlastnej aktivity...

B: Z vlastnej aktivity nie. Za žiadnych okolností.

A: Takže vlastne vy ste mali poverenie na to, aby ste sa toho zúčastnili.

B: Musel som sa zúčastniť, tak ja každý, lebo to bolo povinné. Dobrovoľne povinné. (pani Hechtová – A každého počítali, kto je tam. Kto nebol.)

A: Mali ste niekedy také pokušenie, že aj vy by ste sa vyst'ahovali do toho Izraela?

B: Hovorím, jediné pokušenie do Izraela som nemal pokušenie, nebol som presvedčený, že by som tam mal ísť. Jediné pokušenie som mal v šest'desiatom ôsmom roku, keď som bol na dovolenke v Juhoslávii aj s bratom aj s rodinami, vtedy, keď, vtedy sme počúvali a vtedy v Čiernej nad Tisou, prišiel Brežnev a vtedy bola taká situácia napätá a vtedy sa hovorilo, že nás majú obsadiť, ale potom prišiel a potom vyhlásil, že nič sa nedeje a tak ďalej. A nám končila dovolenka, prišli sme domov a za tri dni nás obsadili. Neviem, keby sme tam boli

bývali v tej dobe, keď nás obsadili, že čo by sme boli robili. Dneská vám neviem povedať, ale zrejme by sme boli veľmi rozmýšľali, či domov, alebo nie.

A: Ak by váš syn chcel emigrovať, tak boli by ste ho v tom povzbudzovali, alebo naopak odhovárali by ste ho od toho? Ešte počas socializmu.

B: (pani Hechtová – On ešte ani vtedy veľmi čo?) No dobre, keby bol skončil školu. Však za socializmu skončil školu. Ja vám volačo poviem. Nerozmýšľal som o tom. Keby bol veľmi chcel, zrejme bol, mal som ho jedného, bol by som možno naňho vplýval, ale dneská s istotou neviem povedať, jak by som sa bol zachoval. By som bol neúprimný, keby som povedal niečo jednoznačne.

A: Vy ste spomínali, že ste išli do toho Izraela. Môžete mi povedať, že v ktorom roku ste tam boli?

B: V ktorom roku sme tam boli? No dočkajte. Musím, musím teraz... (pani Hechtová – Desat rokov?) To je viac. To je viac, ešte som bol, nie už som nebol v cukrovare. Už som bol v Ivánke. Dneská je dvatisíc šesť, tisíc... (pani Hechtová – Jedenásť alebo dvanásť rokov.) Tisíc deväťsto deväťdesiat jedna, dva. Tak nejak.

A: A išli ste tam za účelom navštíviť vašich príbuzných, ktorí tam žili?

B: Tak som bol u mojej sestranici, u jednej aj u druhej. Jedna žije v Hajze a jedna v Tel Avive. Áno.

A: Áno. A vlastne ste to mali tak spojené s akoby výletom po tom Izraeli?

B: Tak samozrejme sme sa pozreli. Ukázali nám... (pani Hechtová – Nosili nás v Jordáne a vše... boli sme všade.) Všade sme boli. Áno.

A: Navštívili ste to tam?

B: Áno. (pani Hechtová – Navštívili) A manželka bola aj, aj v Nazarete v kostole tam. (pani Hechtová – Krásne to tam cesta.) Všade, zobrali nás.

A: Aj ste si doniesli niečo od tiaľ?

B: (pani Hechtová – Doniesla som si pátričky. Maličkosť.) My nejaké také maličkosti, nič podstatného.

A: Ako ste vnímali pád železnej opony po osemdesiatom deviatom?

B: Tak, jak vám to mám povedať? Kukali sme sa, čakali sme, kedy to tu bude. Keď sme to videli, že je to v Maďarsku a tak ďalej, tak ledva sme čakali, aby aj tu nastal, aby konečne bola sloboda, aby konečne sa to uvoľnilo.

A: Takže vlastne vy ste prijali tú skutočnosť, že...

B: Ja som s láskou to prijal.

A: Po tom osemdesiatom deviatom ste zaznamenali, že by sa zmenili tie podmienky v židovskej identite?

B: Ani nie. Ani nie. Nemohol by som povedať. Jedine možno v tom, že mnoho ľudí, ktorí v tej dobe sa nehlásili k židovstvu, že potom sa hlásili k židovstvu. Bolo veľa takých známych. (pani Hechtová – Tak jak bolo aj u kresťanov. Aj u kresťanov volakerí mali vysoké postavenia, tak tí nechodili, ani, ani, ani nevedeli ništ a potom, keď sa to prevrátilo, tak potom plné kostoly boli a čil sú zas prázdne kostoly.) Rozumiete ma? (pani Hechtová – To víte vedľa seba hádam, aj u vás.) Nie, to je, to je, mnoho sa, mnoho ľudí, ktorí neboli sa potom, najmä

miešané manželstvá sa potom už ukázali a tak ďalej. Lebo sa to tak uvoľnilo, takže v mnohých prípadoch áno.

A: Mohli by ste mi povedať, že aké sú vaše politické názory?

B: Dost' neutrálne. Ja vám poviem, nikdy nelúbim extrém. Čo ja viem? (pani Hechtová – Pokoj aby bol na svete.) Dost' ťažko povedať... (pani Hechtová – Jak aj čil je tam, však už strašné volačo tento...) To ťažko je povedať, že... (pani Hechtová – Nevinní ľudia len trpá takíto...) Je, je, je, ale dost' neutrálne. Ja sa na to dívam dost' neutrálne.

A: Ste aktívny v dnešnej dobe v židovskej komunite?

B: Nemohol by som povedať, však tu v Nitre je dost' málo, takže... Hovorím, keď je nejaké výročné sviatky a tak ďalej, idem, alebo na ten, na tie na cintorín a tak ďalej, ale tu, tu ten život prakticky není, možno v Bratislave je to aktívnejšie ovela. Ale tu nie. Však je to dost' problém, je to veľmi málo ľudí.

A: A môžete mi povedať, že či ste prijali nejakú kompenzáciu, ako holokaustskú kompenzáciu? Či ste boli odškodnený?

B: Tak...

A: Nejakou organizáciou, buď maďarskou, švajčiarskou alebo nemeckou, alebo Claims Conference?

B: Claims Conference. Áno, Claims Conference. Áno. Tam dostávam áno, niečo, lebo som prežil holokaust, tam dostávam.

A: Pri poslednom sčítaní obyvateľstva, k akému náboženstvu ste sa hlásili?

B: Kedy bolo sčítanie? (pani Hechtová – Bolo, bolo, ale už ani ja nepamätám.)

A: Bolo dvetisíc jedna, dvetisíc, tak nejako.

B: Zaručene som napísal, že národnosť som židovskej, pokiaľ, pokiaľ bolo. Nepamätám sa, iste národnosť slovenská, to celkom iste, ale náboženstvo celkom iste som napísal, pokiaľ bolo.

A: Ako často s stretávate s vaším vnukom?

B: Vnukom? (pani Hechtová – Kedy jak.) telefonicky, keď on, keď je počas štúdia je v Bratislave celý týždeň, niekedy aj dva. On chodí tiež domov a takto, keď je doma večer, na mobil sa, alebo dvojdenne, už sa aj hnevám. (pani Hechtová – Alebo nepríde na obed, keď ho volám, mu poviem, prídi na obed, ale neprídem, lebo sa mi neste. Hovorím, donesem ti ho, hovorím a ešte aj to sa ti ťaží?) Tak sa, tak som v styku s ním. Syn, ten nás každý večer zavolá.

A: Používate vy internet?

B: Ja nie, ja nie, ja nemám počítač. Tak mladý, syn, vnuk. Vnuk, ten furt sedí na vebe. A píšu si medzi sebou. Sa hnevám už na ňho za to, lebo to až... (pani Hechtová – Vždy ho nájdete len tam.) Až prehnane to robí, ale to je taká mládež.

A: A vlastne vy ovládáte prácu s počítačom?

B: Nie, nie. (pani Hechtová – Kdeže vtedy boli počítače.) Ale dalo by sa naučiť aj teraz. (pani Hechtová – Dá sa naučiť, aj čil by sa dalo naučiť, ale už, už my sme na to není.)

A: Sú určité nezhody medzi vašim synom kvôli tomu, že ten je už také to... oslabený vzťah s judaizmom?

B: Nie, neni sú nezhody žiadne. Ja som neni fanatik a on tiež. On, on pozná, on dost' číta. On pozná Nový zákon, ale pozná aj Starý zákon. On je dost' v tom. On veľmi rád číta, on všetky knihy, ktoré vychádzajú, či už jednej alebo druhej strane, tak on dost', dost' číta. Dost' je sčítaný, takže on dost' tieto veci pozná. Hádám lepšie ako ja.

A: Takže nebazirujete na tom, aby aj on sa k tomu náboženstvu...

B: Nie, nie.

A: Ešte stále varíte kvôli tomu, keď prídu váš syn a vnuk na večeru? Keď máte stretnutie rodinné, tak varíte špeciálne preto ešte stále?

B: Varí, áno varí. (pani Hechtová – Varím.) Varí.

A: Váš vnuk teda podľa všetkého, čo sme sa doteraz bavili, nenavštevuje žiadnu židovskú školu?

B: Nie, nie.

A: Ani združenie?

B: Nie, nie ani, ani nie.

A: On ako, ako by ste mi mohli povedať, že aký má on vzťah k židovstvu ten váš vnuk?

B: (Pani Hechtová – Jak mladí čil keď sú.) Počúvajte ma, aby som bol úprimný, on vie, že má matku Židovku, ona je Židovka jako čistá Židovka. Syn je miešaný, podľa židovských zákonov, keby sa bralo, jako matka sa hodnotí. Áno? I keď je to už nie tak prísne teraz. On vie, že je, ale je neutrálny. Neni, neni nejak, neni protižidovský, ale neni ani nejak presvedčený, že, že by sa mal angažovať.

A: A ešte by ste mi mohli porozprávať o vašich priateľoch, že ako často sa stretávate s vašimi priateľmi?

B: Keď vám mám byť úprimný, v tom, tom, tomto veku už veľmi zriedkavo. (pani Hechtová – Však už to všetko povypadávalo.) Občas, keď už veľmi zriedkavo.

Kazeta č. 3 – strana „B“

B: Tak toto je otcova matka, teda babka moja a toto je, toto je dedko. Toto sú, po matkinej stránke bohužiaľ mi nič nezostalo.

A: To bol opis fotky číslo 1. Číslo jedna je otcova mama.

B: Toto je, toto je dedko.

A: Toto je vlastne dedko Filip Hecht?

B: Filip Hecht, áno.

B: No, toto som ja ako vojak. Toto, toto jako v povstaní.

A: A vy ste kde boli na vojne?

B: Na vojne, po fronte som dosluhuval v Nitre, ale to som bol jako v povstaní.

A: Toto, táto hromadná fotka, to ste boli v povstaní?

B: Áno, áno.

B: Toto je rodinná fotka, toto je brat s manželkou, ja s manželkou, moja mama a švagrinina matka, bratova dcérka a môj syn, keď boli malí.

A: To je päťka, váš brat sa ako volal krstným menom?

B: Pavol.

A: Takže z tejto strany je váš brat.

B: Z tej strany je brat, jeho manželka, to som ja, moja manželka, to je manželka švagriny.

A toto je moja matka.

A: Sestra švagriny.

B: To je manželka švagriny, to je matka švagriny. (pani Hechtová – Matka.)

A: Matka švagriny.

B: Áno a toto je moja mama.

A: A toto?

B: A toto je môj syn Peter a toto je dcéra bratova. (pani Hechtová – Bratova.)

A: Vaša neter.

B: Neter, áno.

A: Z ktorého roku je asi táto fotka? Viete mi povedať?

B: Tak čo by nie? Toto, toto bolo, toto bolo, Peter, Danko, oný Peter mohol tu mať čo ja viem dva roky, lebo tri roky. To znamená... (pani Hechtová – Vtedy bol väčší už.) Štyrids... Čo? Tak už jedno, to je jedno, to je, čil je osem.. dvatisíc šesť, tisíc deväťsto šesťdesiat? Takých tisíc...

A: Táto fotka je zo štyridsiateho štvrtého roku?

B: Dovoľte?

A: Páči sa.

B: Táto je zo štyridsiateho štvrtého, áno. Táto je zo štyridsiateho štvrtého.

A: A táto, kde vy ste boli ako vojak?

B: To je tiež štyridsať štyri.

A: Toto je tá fotka, keď vy ste boli na fronte? A vy ste potom mali normálnu vojenskú službu?

B: Len rok.

A: Len rok a kde ste boli?

B: Tu v Nitre.

A: A tieto fotky starých rodičov asi z ktorých rokov pochádzajú?

B: Tak to podľa môjho... dvadsať, tisíc deväťsto dvadsať.

B: No, pozrime, čo tu máme. Toto je fotka z roku, toto je zo zamestnania, to sme, nejaká schôdza, ale to hádam neni zaujímavé.

A: Také predvojnové a vojnové obdobie.

B: To není zaujímavé.

A: Nemáte například ofotený váš statok?

B: Statok, tak volade by som mal, ale neviem, či to nájdem. Toto je matka, to už ste mali, aj toto ste dostali.

A: Vy ste mi dali babku vašu. Mamu vašu nemám.

B: Mamu nemáte? No dočkajte, ja vám dám matku s otcom.

A: Vaša mam má aké krstné meno?

B: (pani Hechtová – Rozália.) Rozália. Chcete aj samostatnú matku?

A: Môžete. Táto fotka môže pochádzať z ktorého roku asi?

B: To po fronte bolo, to bolo štyridsať deväť.

A: To je šestka.

B: Toto je naše auto, čo sme mali volakedy.

A: Aj to ma zaujíma.

B: Rodičia, tu máte.

A: Toto môže byť fotka z ktorého roku?

B: Toto bola fotka z štyridsať tri. (pani Hechtová – Ešte pred vojnou.) Štyridsať tri.

B: Mňa máte, či mňa v civile nemáte?

A: Nie, v civile a toto je asi z ktorého roku fotka?

B: To bude po fronte, to bude v štyridsať šesť, štyridsať sedem.

B: No, toto neviem, či vás zaujíma. Toto je tetka, čo bývala dole.

A: A tá tetka sa ako volala?

B: Cecília.

A: Cecília, to bola vašej mami sestra?

B: Mami sestra, áno.

A: A z ktorého roku to môže byť?

B: Ktorého roku to môže byť? (pani Hechtová – Po fronte, nie?) To, to už bude tak tisíc deväťsto päťdesiat, päťdesiat, tak nejak. Toto sú jej dvaja, toto sú moji dvaja bratraci. Tento prežil, to je Tibor a toto je Ladislav chudák, ten zostal v koncentráku. Toto je Cilka, teda tá teta, ktorá je tam a jej manžel Hainrich Hecht, to je syn, to je otec toho Tibora, ten zostal v koncentráku, ona sa vrátila.

A: To je vlastne aj brat vášho...

B: Brat môjho otca, áno.

A: A v ktorom roku mohla byť táto fotka?

B: Tá bola pred frontou ešte, pred tým, čo on išiel do koncentráku.

A: Takže štyridsiate roky?

B: Štyridsiate roky, áno.

A: A viete mi povedať, v akých...

B: No toto je, toto je manželka, toto je manželka toho Ladislava, ktorá zostala tiež v koncentráku.

A: Fotka 11. S dcérkou?

B: Áno.

A: Viete mi porozprávať, tieto fotky boli robené nejakým fotografom z rodiny, alebo to bol profesionálny fotograf, čo fotil?

B: To vám neviem povedať, iste skorej profesionálny. Toto vás zaujíma? Toto sme my, toto je môj brat so mnou.

A: Samozrejme. To ste boli malí?

B: To mám len jeden, to mám len jeden. Já som ten takýto tlstý som bol a toto môj brat bol.

A: To ste mohli mať rok, alebo dva roky?

B: Tak, tak a on o štyri roky starší bol.

A: Vy ste mali fotoaparát, keď...

B: Mal som, mal som.

A: Ale ako vaši rodičia ešte v tej dobe?

B: Rodičia... (pani Hechtová – Nemali.) Tí nemali. Neverím tomu, že by boli mali. Toto je môj otec s matkou.

A: Vaša mama bola aká pekná.

B: Bola pekná, áno. Bola pekná. Bola pekná.

A: Toto bolo asi v ktorom roku fotené?

B: To bolo... (pani Hechtová - To bolo pred, pred oným, už, už bol on chorý.) Štyridsať tri. Štyridsať tri. (pani Hechtová – Bol chorý.) Už bol, už mal ruku, nemal ju vládnú.

A: Toto boli tiež v nejakom ateliéri fotení, že?

B: To bolo, áno. Áno, to bolo v ateliéry celkom iste. No čo by vás ešte zaujímalo?

A: Neviem, možno ten statok, alebo také z vášho detstva, alebo z obdobia vojny, krátko po vojne obdobie.

B: No toto je moja manželka, keď bola, keď som jej začal dvoriť, tam robila.

A: Aká kočka. Tiež ten štyridsiaty?

B: To bolo, to bolo možno pred štyridsiatom, alebo už po fronte? Štyridsať päť, šesť? Môže byť štyridsať päť – šesť skôr. Však vojaka ma máte tu, potom ešte v onom.

A: Táto stará fotka, to kto je na nej? Tá postava?

B: Toto? To som ja vojak.

A: To ste vy?

B: Áno. (pani Hechtová – Áno.)

A: Tak to zle vidím.

B. (pani Hechtová – Vojak.) To som ja vojak. (pani Hechtová – Ale mal si ten dvor, nie? Kde je ten dvor?) Nevieť babka. (pani Hechtová – Nevím, či toto, či si to nezebral Župan.) Môže byť. (pani Hechtová – Však to bolo tu.) Ale však to není až tak podstatné. Toto by bolo hádam všetko. Ja neviem, no keď som bol, keď sme boli celkom malí.

A: Aj to sú zaujímavé, keď ste boli malý.

B: Jako?

A: Že aj to sú zaujímavé fotky, keď ste boli malý.

B: Tak toto je manželka s mojím synom. To bolo päťdesiat... Päťdesiat osem? (pani Hechtová – Devať.)

A: Áno, mohli by ste mi opísať, akože tá fotka, že kde sa to odohrávalo všetko? To ste ich vy fotili?

B: To som myslím ja. (pani Hechtová – To myslím, že Pali.) Alebo Pali, brat.

A: To kde bolo fotené?

B: (pani Hechtová – V Mojmirovciach.) Myslím v Mojmirovciach, jak hovoríš. Áno, to som už ja mal auto, varburga.

A: A to ste v Mojmirovciach boli niekde na návšteve?

B: On tam býval, brat tam býval, on bol zverolekár.

A: Aha.

B: No a toto je môj syn a tak to bolo tak, to iste v Mojmirovciach, to bol môj syn.

A: To je toho...

B: (pani Hechtová – Neter.) A neter.

A: Ešte toto by ste mi mohli dať?

B: A tu som bol mladý ešte na bicykli.

A: No aj to je zaujímavé. To ste kde fotený?

B: To bolo, toto, toto vo Výčapoch Opatovciach. (pani Hechtová – Moc sa toho stratilo, lebo keď oni odišli, tak sa to tam všetko rozhádzalo a povyhádzovalo.) Toto bolo vo Výčapoch Opatovciach, toto bolo vo Výčapoch Opatovciach.

A: Koľko ste tu asi mali rokov?

B: Rozmýšľam. (pani Hechtová – Devätnásť.) Bolo to už, bolo to už keď som sa vrátil. Nie, to bolo pred tým. (pani Hechtová – Nie, predtým.) Devätnásť rokov.

A: Devätnásť rokov?

B: Áno. To bolo pred tým. Potom boli také za mladý fotky, ale to není zaujímavé. Čo som bol?

A: A ešte sa chcem spýtať na tejto fotke, čo ste na tom bicykli, to ste pri vašom dome dakde ten plo je?

B: (pani Hechtová – Nie.) To bolo vo Výčapoch dole. (pani Hechtová – Pri cintoríne tam blízko.) Výčapoch, u sestranici, tam hore u Adlerovcov som bol. Toto som bol v Ženeve, toto fotbalisti sme boli pri Ženevskom jazeri, ale to není zaujímavé. To je všetko. Čo ja viem?

A: Vy ste vyštudovali tú poľnohospodársku štvorročnú školu, vy ste končili maturitou?

B: Maturitou, áno. Po, ale to už po fronte, jak sme sa vrátili.

A: Áno.

B: Inak ako piatak na gymnáziu som bol numerus undus, ma vyhodili.

A: Váš brat bol kde narodený?

B: V Preselanoch.

A: V Preselanoch?

B: Jak aj ja.

A: Áno. Dá sa povedať, že on hovoril tými istými jazykmi, ako my sme sa bavili, že po slovensky ste sa doma bavili, ale ovládáte nemčinu a maďarčinu.

B: On nemčinu a maďarčinu. Áno.

A: Jeho.. aké dosiahol vzdelanie váš brat?

B: Veterinár.

A: Takže on...

B: On študoval po fronte v Brne.

A: Takže má vysokú školu.

B: Má vysokú školu, áno.

A: A on, on potom pracoval ako veterinár?

B: Ako veterinár, do, do, dokonca, dokedy....

A: A kde pracoval. Na družstve?

B: Nie, on bol jako veterinár, ktorý mal viac družstiev jako na obvode a potom prišiel do Nitry a tu pracoval na okresnom veterinárnom úrade.

A: Áno. A on kde býval po vojne?

B: Po vojne býval v Mojmirovciach, keď skončil štúdium a potom tu v Nitre.

A: Sme sa bavili o tom, že on mal iba tú jednu jedinú dcéru?

B: Jednu jedinú dcéru mal, áno.

A: Môžete mi povedať, že kedy zomrel váš brat?

B: Môj brat zomrel pred dvoma rokmi, tis... dvatisíc, dvatisíc štvrtom.

A: A kde zomrel?

B: Tu v Nitre.

A: Môžete mi ešte porozprávať o súrodencoch vašej manželky? O tých jej bratoch?

B: Tak, štyria bratia boli, oni boli, vo Výčapoch žili všetci štyria. Jeden zomrel... (pani Hechtová – Dvadsať sedem ročný.) Predčasne, dostal zápal pľúc, ale to bolo v roku, v roku štyridsať...(pani Hechtová – Štyridsať jeden.) Koľko? (pani Hechtová – Štyridsať jeden.) Štyridsa... áno, ešte pred frontou, štyridsiatom prvom a tí traja zomreli postupne. Najstarší zomrel v ktorom roku? Deži? (pani Hechtová - Osemdesiat päť.) Osemdesiat päť. Potom ten druhý zomrel, Pali zomrel o ... (pani Hechtová – O desať rokov.) O desať rokov, tak to je deväťdesiat päť a ten najmladší, ten zomrel pred... (pani Hechtová – Dvoma rokmi.) Dvoma rokmi. Jozef, áno.

A: Váš syn sa narodil v päťdesiatom druhom, on sa narodil v Nitre, váš syn?

B: V päťdesiatom piatom sa narodil.

A: Piatom sa narodil? Aha. Vy ste sa v päťdesiatom druhom brali, ja som sa pomýlila.

B: Brali sme sa. V piatom.

A: A v Nitre sa narodil váš syn?

B: V Nitre sa narodil, áno.

A: Takže on vlastne stále žil tu v Nitre?

B: Stále len v Nitre žil.

A: Váš otec žil v tých Svrbiciach a potom sa presťahoval.

B: On sa, on sa narodil v Svrbiciach a chodil aj zo Svrbic do školy v Hlohovci a potom žil v Preselanoch a potom prišiel do Výčiap a žil vo Výčapoch.

A: Vo Výčapoch, hej. Váš otec mal aké vzdelanie ukončené?

B: (pani Hechtová – Hospodársku školu mal.) Hospodársku školu v tej dobe, dvojročnú.

A: Vaši starí otcovia slúžili v armáde?

B: Jako?

A: Vaši starí otcovia z matkinej aj z otcovej strany slúžili vo vojne? Ako v armáde?

B: Otec, otec slúžil.

A: Ale dedko, dedkovia?

B: To vám neviem povedať. To by som klamal v tom.. neni som. To neviem povedať.

A: Vaša mama, to sme sa už bavili, sa volala Rozália?

B: Rozália, áno. Ružena, áno. Rozália.

A: V ktorom roku bola narodená vaša mama?

B: Moja mama tisíc deväťdesiat tri. Tisíc osemsto deväťdesiat tri.

A: Vaše staré mamy, to boli všetko ženy v domácnosti?

B: Všetko ženy v domácnosti, samozrejme.

A: A vaše staré mamy, viete mi povedať, že, či okrem tých Preselian a Výčapoch, či žili ešte niekde inde?

B: Tak staré mamy, neviem od kiaľ pochádzala stará mama, čo mal Filip, čo máte obraz, od kiaľ ona pochádzala. Rodená Vajsová (Weisová) bola, to viem, ale od kiaľ pochádzala vám

neviem povedať. Nevieť vám povedať, že od kiaľ pochádzala, ale som...Aj musím, aj musím si spraviť rodokmeň, musím to niekde v archívoch zohnať, vyhrabať, lebo pre mladých, aby vedeli.

A: Ja akože v rámci tejto práce robím taký rodostrom každého respondenta, ale ten rodostrom sa vlastne začína od starých rodičov a potom postupne k tomu dopĺňam ako. Tak potom vám ho môžem poskytnúť. Z toho rozhovoru, čo ste mi poskytli, z toho. Potom vám to môžem priniesť. Respektíve tak to môžeme spraviť.

B: Keď budete taká milá. Dobré, dobre, dobre.

A: Škoda, že veľmi neviete tie dátumy narodenia súrodencov vašich rodičov, aj to je dosť také zaujímavé.

B: Súrodencov...

A: Vašich rodičov. Váš otec, čo mal súrodencov a mama čo mala súrodencov.

B: (pani Hechtová- Otec. Mama, tam, bolo koľko dievčienec? Štyri?) Volačo vám budem vedieť povedať. Otec bol teda po otcovi Hecht Filip a ona bola Weiss Janka, teda Hechtová Janka, rodená Weiss a starý otec po matkinej strane bol Adler Jakab a ona bola Deutlbaumann rodená, Regina.

A: Regina?

B: Regina. Áno. No tu jedine, jedine tí sestry, to viem, kedy sa narodili.

A: To by ste mi mohli povedať?

B: No tak to vám môžem povedať. Tak sestra, dočkajte, poviem, matku som povedal, moja mama sa narodila trinásteho apríla osemsto deväťdesiat tri, zomrela štvrtého júna tisíc deväťsto šesťdesiat osem a otec sa narodil tisíc osemsto osemdesiat tri, môj, Hecht Aladár a zomrel v koncentráku tisíc deväťsto štyridsať štyri. Sestra, sestra mojej matky bola jedna Gizela Ádlerová, rodená Blumová, teda Blumová, rodená Ádlerová pardón, tá sa narodila pätnásteho siedmy tisíc deväťsto, tisíc osemsto deväťdesiat jedna, zomrela desiateho augusta tisíc deväťsto šesťdesiat päť. Cecília Hechtová, rodená Ádlerová, druhá sestra matky, tá sa narodila dvadsiateho šiesteho prvý tisíc osemsto deväťdesiat a zomrela dvadsiateho druhého deviaty šesťdesiat štyri. Bratranec Hecht Tibor, ten sa narodil dvadsiateho novembra tisíc deväťsto štrnásť a zomrel šiesteho apríla tisíc deväťsto sedemdesiat osem. No, potom jeden bratrance, Viliam Adler, ten sa narodil tretieho desiaty dvadsaťdva a zomrel piateho deviaty deväťdesiat štyri (pozn. Pán Hecht mal na mysli rok 1944, keďže tento jeho bratranec zahynul počas SNP) ako ho odstre..., teda padol jako partizán v časti Veľké Bielice v okrese Topoľčany.

A: Viliam bol či syn?

B: Viliam bol syn Vojtecha Ádlera, to brat, maminho brata.

A: A ten Ladislav bol či syn?

B: Ten Ladislav bol syn Cecílie Hechtovej, aj Tibor Hecht bol syn Cecílie Hechtovej.

A: A čom mal váš otec brata, toho Henricha, on sa asi...

B: Henrich, Henrich Hecht, Henrich Hecht sa narodil osemnásteho augusta tisíc osemsto osemdesiat jedna a zomrel dvadsiateho dvanásť štyridsať štyri v koncentračnom tábore.

A: Aj on?

B: Áno.

A: A ešte ste spomínali, že váš otec mal sestry?

B: Môj otec mal sestry, len to vám roky narodenia neviem povedať.

A: Oni boli staršie, alebo mladšie od vášho otca? Aspoň tak konkrétne.

B: (pani Hechtová- Staršie myslím že boli oni.)

A: A tie vekové rozdiely tam boli veľké podľa vás, alebo nie?

B: Nie, rok dva, tri.

A: A tí vaši starí rodičia, aspoň skúsme na to prísť, že mohli sa narodiť okolo roku, v tej prvej polovici devätnásteho storočia? Okolo roku tisíc osemsto päťdesiat niekoľko? Tak mohli byť tí starí rodičia? Alebo kedy zomreli? A koľko mali rokov?

B: Rozmýšlam, rozmýšlam, čo mi, čo mi povedal, ešte čo povedal otec. Kedy Filip, Filip zomrel v dvadsiatom treťom. Pred mojím narodením, ja som v dvadsiatom, tisíc deväťsto dvadsiatom štvrtom.

A: A koľko mal zhruba rokov vtedy?

B: On mal vtedy sedemdesiat päť rokov.

A: Tak potom to vyrátame.

B: Tak nejako. Sedemdesiat päť rokov mal. Tak je to, no.

A: A tá jeho manželka, vy ste spomínali, že ona zomrela...

B: Ona zomrela pred tým, ešte pred narodením, pred narodením môjho brata. On sa narodil v dvadsiatom. A ona zomrela pred tým.

A: Rok alebo dva pred tým?

B: Rok pred tým, asi áno.

A: Takže tých tisíc deväťsto devätnásť.

B: Tisíc deväťsto devätnásť. Áno.

A: A koľko asi mohla mať vtedy rokov?

B: Ona mala šesťdesiat päť, hovoril otec, šesťdesiat osem..

A: A maminy rodičia? Vašej mamy rodičia? Tí kedy asi zomreli?

B: Ten zomrel zavčasia, ovela. Ten, on bol chorý dedko, Vojtech. A babka tá zomrela v štyridsiatom štvrtom, lebo ona to nevedela znieť, lebo prišli povedať, že idú pre ňu, to bol vtedy, nie v tridsiatom, zle hovorím. Tridsiatom, tridsať deväť, štyridsať, štyridsať jedna, v štyridsiatom druhom. Povedali, že prišli žandári pre ňu a ona hovorí, pre mňa? Čo ja som? Rozumiete ma? Vtedy nejak skolabovala, dostala. To bolo, vtedy začínali brať Židov. Vtedy zomrela a je tu v Nitre pochovaná na cintoríne.

A: Koľko asi mohla byť vtedy rokov?

B: Ona bola, ona mala okolo osemdesiat sedem, osem.

A: To mala pekný vek.

B: (pani Hechtová – Áno.) Áno.

A: A vaši starí rodičia sú všetci pochovaní na židovskom cintoríne?

B: No takto, starí rodičia po matkinej stránke sú pochovaní na židovskom cintoríne tu v Nitre. Sú aj kamene ešte viditeľné. Ale rodičia po mojom otcovi, sú pochovaní na židovskom cintoríne v Preselanoch. Aj ten cintorín dali Preselany pred tromi rokmi do poriadku, veľmi pekne a sú tam aj kamene. Je to, je to tam zachovalé.

A: Ďakujem pekne.